

„Ez a föld, melyen annyiszor ...”

A magyar földkérdés gazdasági nézőpontból

Készítette:

Némethné Pál Katalin

Budapest, 2015. december

Tartalom

Összefoglalás.....	1
1. A magyar földéhség előzményei	2
2. A földkérdés az uniós csatlakozás időszakában	4
3. Kisbirtok – nagybirtok probléma a modern Magyarországon	7
3.1 Az állami földek.....	10
3.2. Az új földtörvény	15
3.3. Földprivatizáció 2015 végén	19
Függelék: Földreformok Magyarországon.....	21
Hivatkozások:	25

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat Földbérleti díjak* és termőföld árak művelési ágak szerint	11
2. táblázat Földbérleti pályázatok összesítése, 2011-2013	14
3. táblázat Az állami földbérleti pályázatok eredményeinek méretkategóriák szerinti megoszlása	14
4. táblázat Földbirtokszerkezet Magyarországon, 1925	21
5. táblázat Agrárgazdálkodók Magyarországon, 1981-2000	23
6. táblázat Gazdálkodók száma, földje, 2003	24

Ábrák jegyzéke

1. ábra Földbérleti díjak néhány uniós tagországban, 2009.....	4
2. ábra Átlagos talajtermékenységi index az EU-ban, 2006	5
3. ábra Bruttó termék előállítás a magyar mezőgazdaságban, volumenindex	6
4. ábra Bruttó hozzáadott érték termelése, volumenindexek.....	6
5. ábra Az egyéni és társas vállalkozások egy hektárra jutó nettó hozzáadott értékének és bruttó beruházásának változása	7
6. ábra Kis- és nagybirtokok által használt földek aránya az összes területből	9

Összefoglalás

A magyar mező- és élelmiszergazdaság az ország kedvező klimatikus és talajadottságai miatt a modern gazdaság egyik (nem méretében, hanem minőségében) sikeres ágazata lehetne. Egyelőre azonban nem ezen az úton járunk. A mezőgazdaság teljesítménye az uniós csatlakozás óta nagy ingadozások átlagaként stagnál. A kibontakozás legfőbb akadálya a magyarországi földpiac korlátozása, mivel emiatt a mezőgazdaság legfontosabb termelőeszköze nem azok kezébe kerül, akik a legtöbb értéket (versenyképes terméket) lennének képesek rajta előállítani.

A föld véges jószág, de a modern gazdaságban a legkevésbé meghatározó termelési tényező. Ebből nem következne, hogy a földéhség a rendszerváltás utáni agrárpolitika meghatározó tényezőjévé vált. Ennek döntő oka az EU földalapú támogatási rendszere; így a földtulajdonosok és a földhasználók közül a kevésbé versenyképesek is komoly jövedelemhez jutnak. **2010 óta a magyar vidékfejlesztési politika bevallott célja a közepes méretű családi gazdaságok létrehozása, mesterséges megerősítése, elsősorban a társasági, szövetkezeti formában működő nagy gazdaságok rovására, de ennek a kisgazdaságok életképessége is áldozatul esik.** Valójában azonban még csak nem is a kis-, közepes méretű gazdaságok helyzetbe hozásáról van szó. Az állami földbérleti pályázatok, az új földtörvény és az állami tulajdonú földek privatizációja elsősorban azt a célt szolgálja, hogy – az egész magyar gazdasághoz hasonlóan - az uniós támogatások a „kijelölt kör” számára váljanak hozzáférhetővé. **Az ezzel járó rombolás akadályozza a magyar mezőgazdaság versenyképességének javulását, a benne rejlő potenciál kihasználását.** A mezőgazdaságban korábban sem működtek szabadon a piaci folyamatok, most pedig a kormányzópárton belüli személyi ellentétek áldozatává válik.

A kis- és nagy gazdaságok szembeállítása ugyan a magyar történelmi hagyományokon nyugszik, de ma már teljesen értelmetlen, akárcsak a családi gazdaságok és a mezőgazdasági szervezeteké. A nemzetközi agrár-élelmiszeripari piacokon versenyképes termékeket elsősorban a nagyobb gazdaságok termelik meg, másodsorban a kisebbek az ő integrátori közreműködésükkel tudnak sikeresen bekapcsolódni az értékláncba. Az adózó vidéki munkahelyek számában is jelentős a nagy és a közepes cégek súlya. **A jelenlegi magyar kormányzat ahelyett, hogy a kisebb-közepes és a nagyobb gazdaságok ésszerű együttélését, együttműködését és versengését segítené elő, jogszabályokkal próbál jól beazonosítható győzteseket és veszteseket kijelölni.**

Ilyen körülmények között a szektor továbbra is lehetőségeinél jóval szerényebb mértékben fog hozzájárulni Magyarország jólétéhez, fokozódni fog az elmaradásunk az EU mezőgazdasági teljesítményeihez képest.

A földkérdés Magyarországon érzelmekkel, indulatokkal telített, nehéz téma. A címbeli – Kölcsey Himnuszából vett – idézetet számossal egészíthetnénk ki, de még az óvodások is azt a mondókát tanulják, hogy „Piros, fehér, zöld: ez a magyar föld.” A közgazdászok számára azonban a föld a tőkejavak egyike, mely rendelkezik ugyan bizonyos sajátosságokkal¹, de alapvetően a piac törvényei vonatkoznak rá is.

1. A magyar földéhség előzményei

A magyar agrárszektor egyik legmeghatározóbb tényezője a **földéhség**. E jelenség történelmi gyökere is a Közép-Kelet-Európa országait jellemző lemaradás egyik fő okában, az ún. „második jobbágyág” kialakulásában keresendő. (Ld. Szűcs 1981.) **Nálunk nem alakultak ki erős árutermelő parasztgazdaságok a középkor vége felé, hanem az európai piacokra élelmiszert szállító nagybirtokok voltak a meghatározóak.** A földesurak számára nem a jobbágyoktól beszedhető adó (ami Nyugat-Európában később bérleti díjjá alakult) volt a fő jövedelemforrás, hanem a jobbágytelkeket terhelő munkakötelezettség, amivel a földesúr birtokán megtermelték az exportra kerülő javakat. A kisparaszti gazdaságok mindig is inkább a helyi ellátásban játszottak – kiegészítő – szerepet, Németh László „Kert-Magyarországa” soha nem volt létező valóság. **A saját földön való gazdálkodás és boldogulás vágya a paraszti tömegek számára elérhetetlen maradt** a jobbágyfelszabadítást követően is. A magyarországi földreformokról a Függelék nyújt rövid áttekintést.

Lényegében egy rövid átmeneti időszakban – **az 1945-ös földosztás** után - jutottak tömegesen saját birtokhoz a mezőgazdasági dolgozók az országban. Mire a háború utáni körülmények között úgy-ahogy felszerelték üzemeiket, már jött is a szovjet mintájú **termelőszövetkezetekbe** kényszerítésük. Maga az a gondolat, hogy a kis agrártermelők egyesítik erőiket és együtt lépnek fel a piacon nem idegen a piactudástól, legismertebb példái a holland és dán szövetkezetek. (Ld. erről: Orlovits – Kovács 2015) Ezek azonban önkéntes, alulról építkező szervezetek, az alapítók által meghatározott működési móddal. A központosítás jegyében, erőszakkal létrehozott kolhozok elérték, hogy Oroszországban a világ legjobb termőtalaján (*csernozjom*) nem voltak képesek előállítani a lakosság ellátásához szükséges élelmiszermennyiséget és magyarországi hasonmásaik megszervezése is **élelmiszerhiányhoz** vezetett az országban. Az 1956-os forradalom után újjászervezték és a hatvanas években **szabadabb gazdálkodási jogokat elnyerő tsz-ek** viszont már **biztosították az ország élelmiszerszükségletét, sőt jelentős export árualapot is előállítottak.**

A 20. század második felében a világban nagyot fejlődött a mezőgazdaság. A „zöld forradalom” során az éhezéssel szembeni küzdelem jegyében új növény- és állatfajtákat nemesítettek ki, új földművelési és állattenyésztési eljárásokat dolgoztak ki, illetve adaptálták a világ elmaradottabb régióiban. Bár az éhezést teljesen nem sikerült felszámolni, a század végére **a világ eljutott oda, hogy a mezőgazdaság képes előállítani a növekvő népesség számára elegendő élelmiszert, az elégtelen táplálkozás oka ma már nem mennyiségi hiányban, hanem elosztási problémákban rejlik.** A zöld forradalom vívmányai elsősorban nagy mezőgazdasági üzemekben voltak alkalmazhatók, részben a gépek, részben a magas szintű szaktudás igények miatt. Létrejött az ún. **iparszerű mezőgazdaság.**

¹ Például Adam Smith „A nemzetek gazdagsága” c. művében terjedelmes fejezetet szentel a kérdésnek.

Az időszak magyar agrársikereit részben az magyarázza, hogy **egyes jól menedzselte állami gazdaságok és termelőszövetkezetek sikeresen alkalmazták a zöld forradalom eredményeit, világszínvonalon működtek.** Voltak persze igen korszerűtlen eszközparkkal működő gazdaságok is (hiszen a jó technikák megszerzéséhez politikai támogatás és konvertibilis valuta kellett). A másik ok a **háztáji gazdaságok rendszerének** létrejötte volt. A tsz-ek kiadták földjeik, tevékenységeik egy részét – főként az élőlátás-igényeseket - a tagoknak családi művelésre. Többféle módon segítették a termelést és felvásárolták a terményeket, a családok így komoly többletjövedelemhez juthattak. **A termelőszövetkezetek mellett működő háztáji rendszer igen szerencsésen kombinálta a nagyüzemi gazdálkodás előnyeit** – szaktudás, korszerű szaporító és segédanyagok, vegy- és tápszerek, piaci fellépés – **az egyéni erőfeszítések** (fóliasátor, haszonállat nevelés) **eredményeként elérhető gyarapodás ösztönző erejével.** A sikeres termelőszövetkezetek többnyire még valami **kiegészítő** munkát is végeztek, például, építőipari, javító-szerelő szolgáltatásokat nyújtottak, de voltak, amelyek még ipari tevékenységet is folytattak. **A mezőgazdaság önmagában már ekkor sem volt képes eltartani a vidéki lakosságot.**

A rendszerváltás után több hullámban is próbálkozások történtek a Magyarországon lényegében soha nem létezett kis- közepes birtokokon alapuló mezőgazdaság létrehozására. A **kárpótlással** visszajuttatott, illetve a **tsz-tagoknak kiosztott** kis földbirtokok azonban elég gyorsan a korábbi nagy szervezetek romjain megszülető **új gazdasági társaságok** művelésébe kerültek, elsősorban bérletként, mert ezeket a gazdálkodó szervezeteket a politika kezdettől fogva igyekezett elzárni a földvásárlástól.

E korszakban születtek meg a sokszor elátkozott **zsebszerződések.** A külföldiek földvásárlási tilalmát határon túli – legtöbbször osztrák – gazdák úgy kerültk meg, hogy a frissen földhöz jutott, de azt művelni nem kívánó magyar tulajdonosoktól formálisan bérletbe vették a földet, de ezt kiegészítette egy **nyilvánosságra nem hozott, be nem jegyzett (zsebben tartott) megállapodás** arról, hogy a tilalom megszűnése után a föld a bérlő tulajdonába megy át. Ennek realizálását a későbbi kormányok a forgalmi korlátozások megújításával, elővásárlási és bérleti szabályokkal kívánták megakadályozni. Részben ezt szolgálta a gazdálkodó szervezetek földvásárlási tilalma is, hiszen egy társaságban részesedést szerezve – ezt nem lehetett megtiltani - külföldi magán és jogi személyek is tulajdonosaivá válhattak volna a magyar földnek. (A nem igazán korrekt jogi fogalom értelmezéséről és az alkalmazott módszerekről ld. Kozma, 2012.) **A Fidesz szakértőinek becslése szerint 700 ezer, a Jobbiké szerint több mint egymillió hektár termőterület került így külföldi kézbe.** A dolog jellege miatt **hiteles adat természetesen nem létezik.**

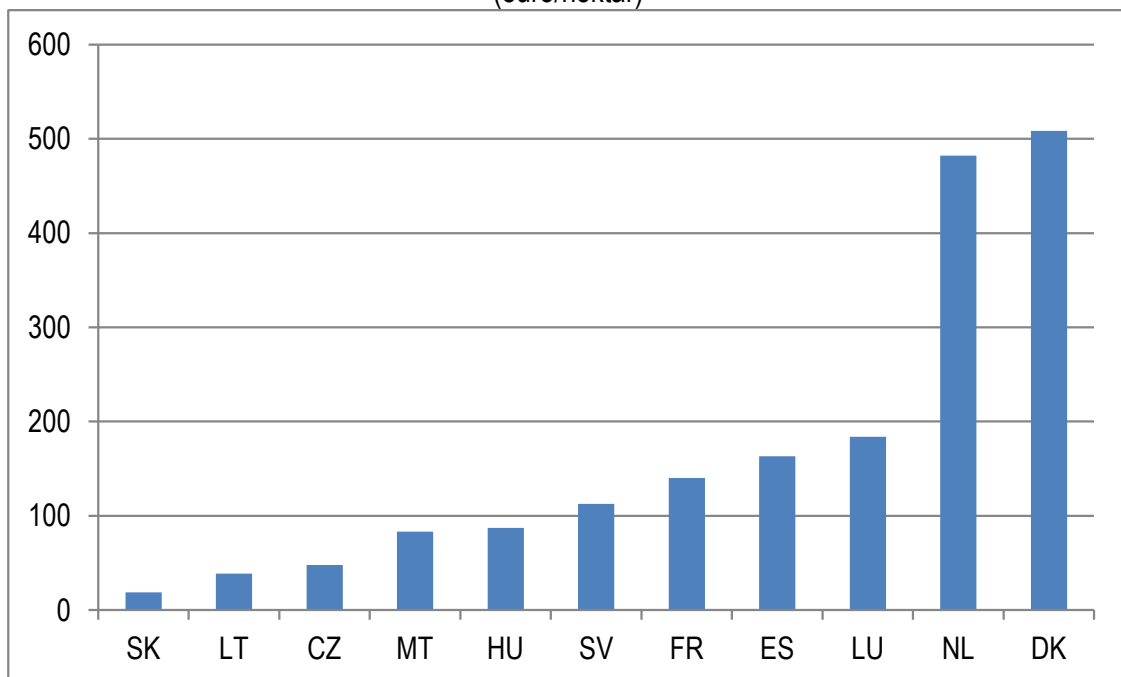
„Míg Európa a mezőgazdasági üzemekre helyezi a hangsúlyt, addig Magyarországon még mindig a tulajdonjog lényeges. Míg Európában a művelés a fontos, addig hazánkban az „enyém”. A zsebszerződések megmutatták, hogy átfogó, a gazdasági élethez igazodó szabályozás nélkül jogellenes állapotokat lehet csak létrehozni, - és a gazdaságot nem lehetett megállítani.” zárja írását Kozma Ágota.

2. A földkérdés az uniós csatlakozás időszakában

Az uniós csatlakozási tárgyalásokon Magyarország időszakos felmentést – derogációt – kapott a szabad földforgalom alól, tehát mód volt arra, hogy továbbra is korlátozza más uniós tagállamok polgárainak földvásárlását. A hosszabbításokkal együtt ez a derogáció 2014-ben járt le.

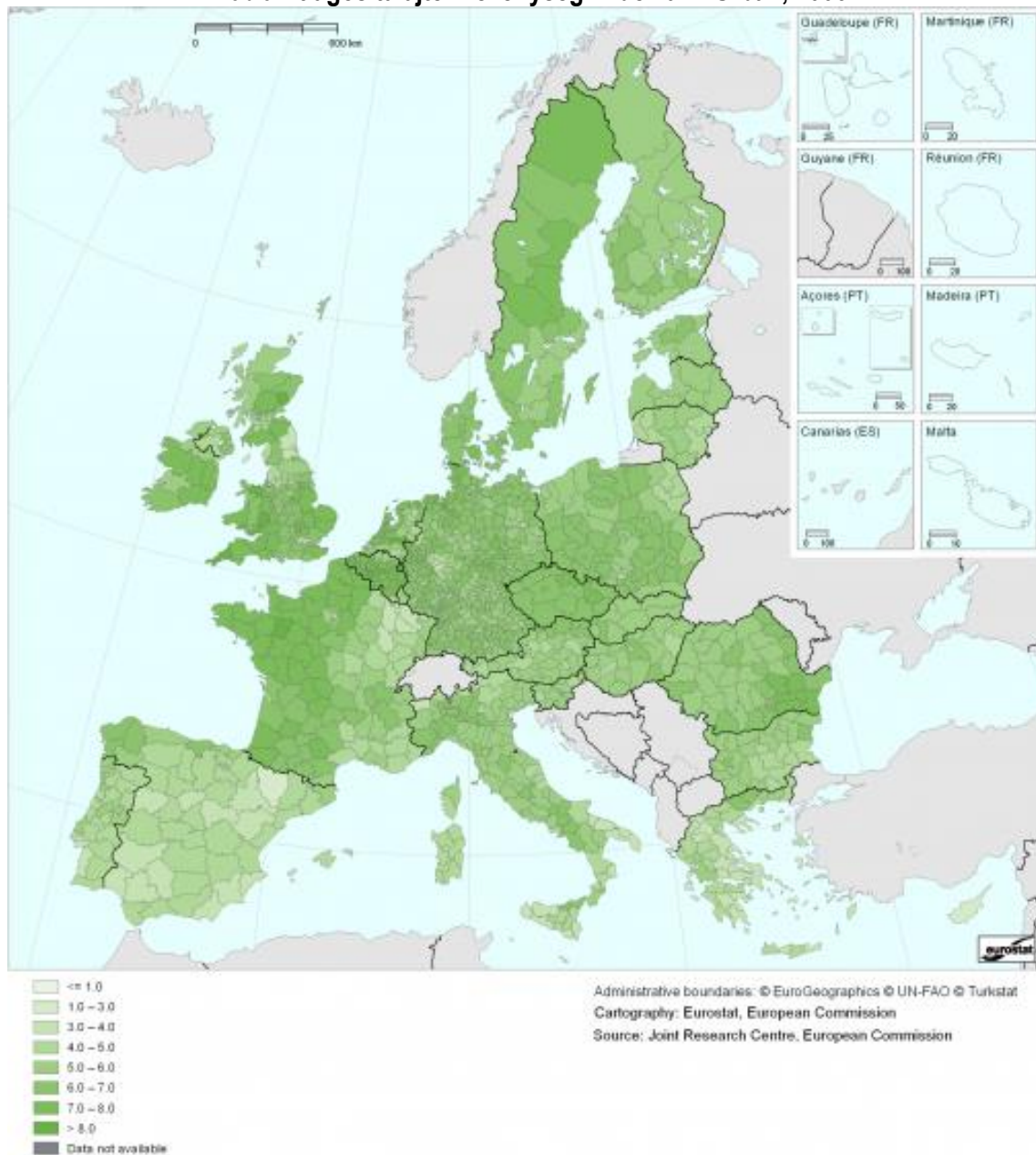
Mivel az említett derogációk lejáratáig nem sikerült a védett tevékenységeknek önállóan megerősödni, versenyképesé válni, így a földhelyzet sem lett jobb tíz év után. 2009-ben a magyar földbérleti díjak nagyjából az osztrák harmadát érték el, így tehát volt indokunk a szabad földforgalmazás derogációjának meghosszabbítására. Ugyanakkor a csehországi díjaknak a dupláját, a szlovákiainak és a lengyelnek durván négyszeresét tették ki a magyar bérleti díjak, tehát a régióhoz képest kimondottan magasak voltak, még a minőségi különbségek figyelembe vételével is. Fontos felfigyelni arra, hogy a földbérleti díjak nagyon különbözőek még a régi tagországok között is.

1. ábra Földbérleti díjak néhány uniós tagországban, 2009
(euro/hektár)

Forrás: Eurostat

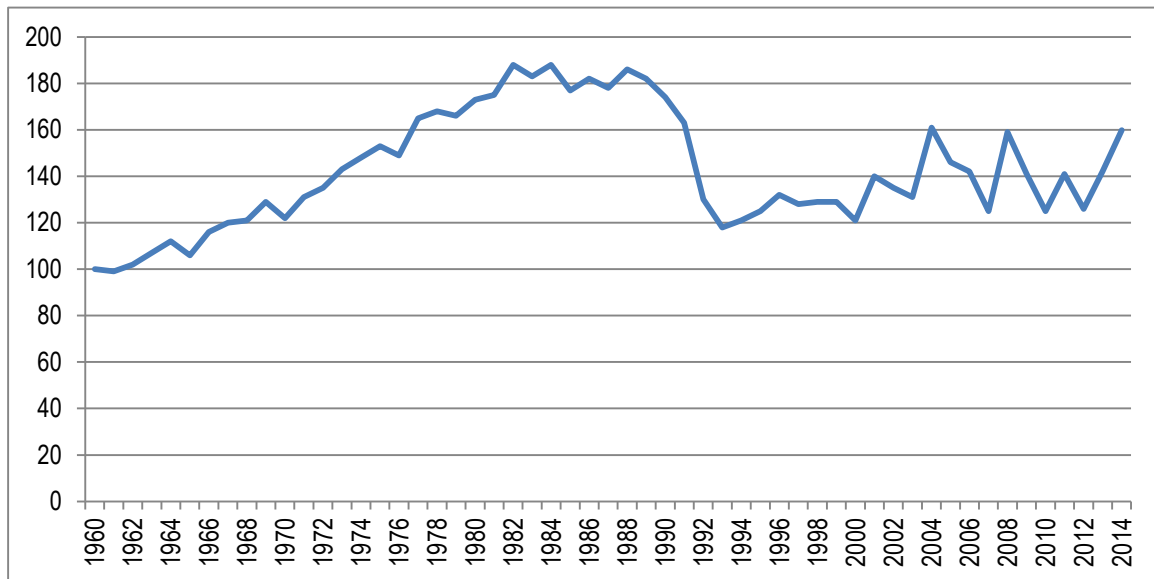
Az uniós csatlakozás kapcsán ismét feléledtek a magyar mezőgazdaság kitűnő adottságai – kedvező klíma, jó termőképességű talaj, gazdag felszín alatti vízkészletek - miatt fennálló versenyelőnyeink kihasználásához fűzött remények. A magyar termelők előtt lebomlott minden mennyiségi korlátozás, 2013-ra elolvadt a korábban hátrányos helyzetet eredményező támogatási különbség. Úgy tűnt, minden lehetőség megvan arra, hogy az agrárszektor a csatlakozás egyik nagy nyertese legyen. Mint tudjuk, nem így alakult. A mezőgazdaság bruttó termelése nem nőtt a csatlakozás óta és még mindig nem éri el a rendszerváltás előtti szintet.

2. ábra **Átlagos talajtermékenységi index az EU-ban, 2006**

Forrás: Eurostat

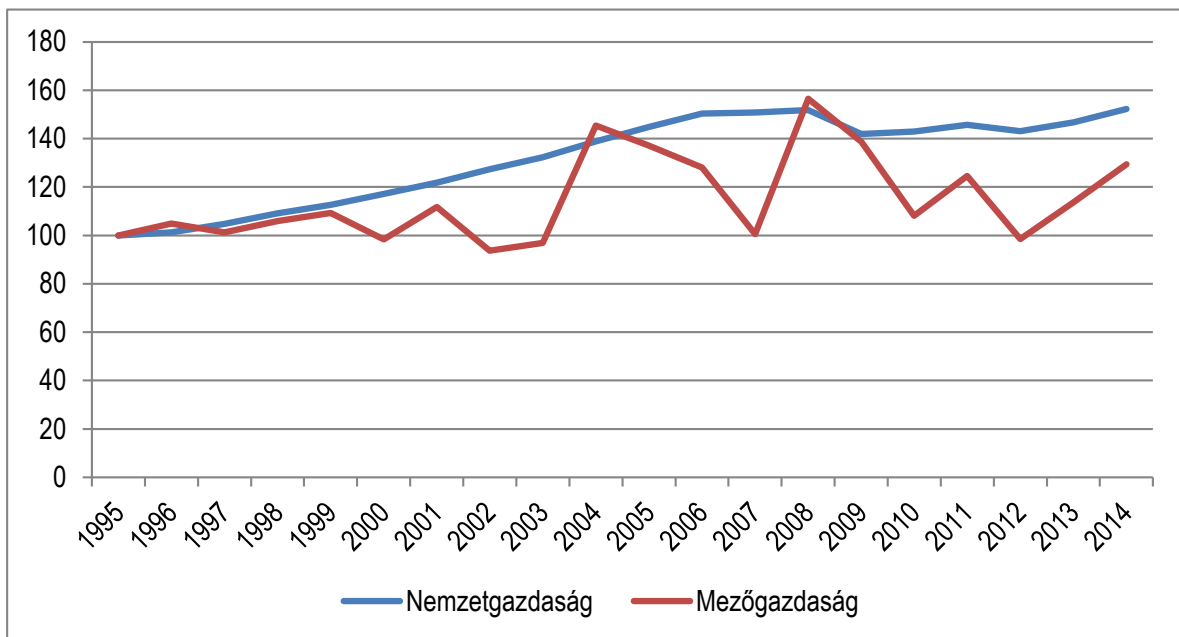
Még nagyobb baj, hogy az uniós csatlakozás óta – a nagy ingadozások átlagaként – lényegében nem javult a magyar mezőgazdaság jövedelemtermelő képessége sem. Sajnos, az említett pozitív várakozások téves alapfeltevésből indultak ki: a korszerű mezőgazdaság teljesítményét már kevésbé határozzák meg a természeti adottságok, mint az alkalmazott agrotechnika minősége, korszerűsége. Az időjárás, a talaj, a természeti környezet csak kedvező kiinduló feltételeket jelenthet, de a hátrányos helyzet megfelelő agrotechnikával – elég tág határok között – kezelhető. **A versenyképesség sokkal inkább múlik a gazdálkodókon és intézményeiken** (ide értve a jogi kereteket, az üzleti környezetet és a tudáskincset, szokványokat is), mint a természeti adottságokon.

3. ábra Bruttó termék előállítás a magyar mezőgazdaságban, volumenindex (1960 = 100)

Forrás: KSH

4. ábra Bruttó hozzáadott érték termelése, volumenindexek (1995 = 100)

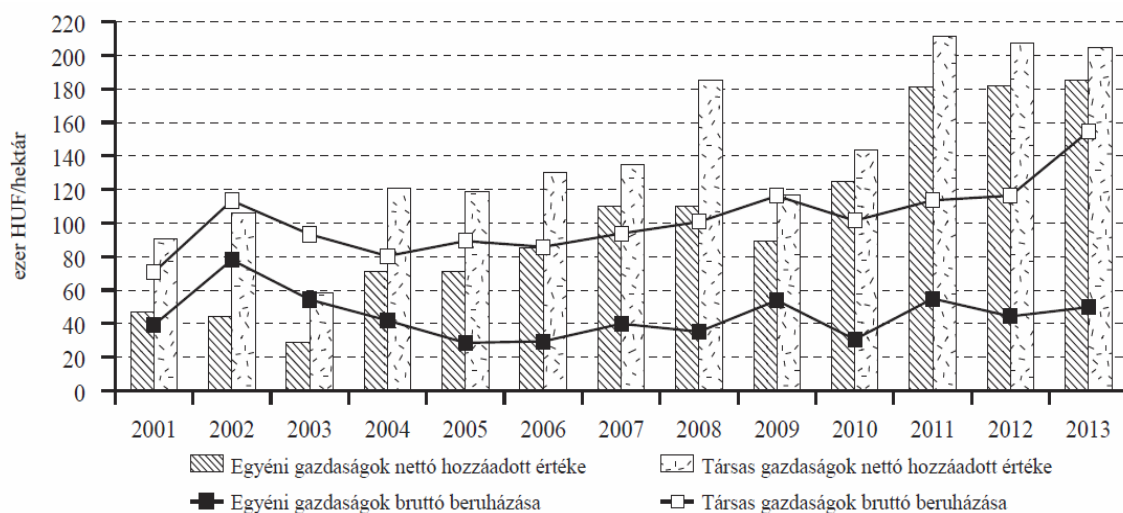

Forrás: KSH

3. Kisbirtok – nagybirtok probléma a modern Magyarországon

A modern mezőgazdaság nem létezhet a nagyüzemek nélkül. A termelékeny és a talaj állapotát megőrző növénytermesztés már nem is csak gépeket, hanem **bonyolult informatikai rendszereket** igényel. Az ársztásos, illetve szórófejes öntözés például a szikesedés veszélyével jár, ezt **precíziós csepegtetéssel** lehet kivédeni, amikor a növények tövéhez juttatnak pont annyi vizet, amennyire az adott körülmények között szükség van. Hasonlóan lehet egy-egy táblán belül is **különböző adagokban kijuttatni** a műtrágyát, növényvédő szereket, az adott részterület igényei szerint. Ehhez persze a **műholdas** meteorológiai adatoktól a talajösszetétel elemző számításokig nagyon sok mindenre van szükség, **a modern farmer tehát többet ül a számítógépe előtt, mint a traktoron**. Különösen, hogy a földeken működő gépek egyre inkább **automaták**, illetve **távírányításúak**, ami **GPS, vagy RTK jeladó állomások és hálózatok** kiépítését igényli, de a most felutó **drónok** is fontos szerepet töltenek be a táblák állapotának figyelemmel kísérésében, sőt akár a növényvédő szerek kijuttatásában is. Az állattenyésztő telepeken **minden állatot egyedileg követnek** – nem csak a hollétét, de fizikai állapotát is -, és megint csak a pillanatnyi körülményeknek megfelelően állítják össze a tápot számukra. A gondozási munkák mind nagyobb részében igyekeznek távol tartani az embertől őket, így csökkentve a fertőzési kockázatokat. **Ilyen technikákat természetesen csak megfelelő méretű földeken gazdálkodó, tőkeerős cégek képesek beruházni**. Persze, csak akkor, ha a **megtérülés** lehetőségét is látják. Ugyanakkor e cégek **munkaerő kereslete** mértékében és struktúrájában is eltér a hagyományos agrárvilágtól: **az új technológiákat csak megfelelő általános- és szakképzettséggel rendelkező dolgozók tudják működtetni**. Viszont nagy hatékonysággal, tehát kisebb létszámra van szükség. A mezőgazdasági nagyüzemek többnyire társasági formában működnek, még ha egyetlen személy, vagy család tulajdonában vannak is.

5. ábra Az egyéni és társas vállalkozások egy hektárra jutó nettó hozzáadott értékének és bruttó beruházásának változása, 2001-2013 (ezer forint / hektár)

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján az AKI Vállalkozáselemzési Osztályán készült

A kis birtokok nem válnak idejétmúlttá és feleslegessé, de nyilvánvalóan más szerepet tudnak **hatékonyan betölteni, mint a nagyok**. Ez elsősorban a továbbra is élőmunka igényes termékek előállítására. A közismert (és kissé túlbecsült perspektívájú) bio-gazdálkodás és kézműves élelmiszerek előállítására mellett ide tartoznak például egyes kertészeti és állattenyésztési ágak is, amelyeket még

nem érdemes gépesíteni. Ezzel együtt nekik is lépést kell tartani a technológiai fejlődéssel. E kisebb üzemek **kevés fizetett munkaerőt alkalmaznak, inkább a családtagok nem fizetett munkáján alapul a működésük.** Általában nem is rendelkezik minden családtag megfelelő **végzettséggel** (fájdalmas magyar sajátosság, hogy gyakran a kisgazdaság vezetője sem), sőt más jövedelemszerző tevékenység mellett dolgozik a gazdaságban. 2010-ben a családi gazdaságokban összesen 1 millió fő dolgozott, de teljes munkaidő értékre (éves munkaerő egységre) átszámítva ez már csak 325 ezer főt tett ki, tehát átlagban **az éves munkaidejük egyharmadát kötötte le** a birtokon végzett munka.

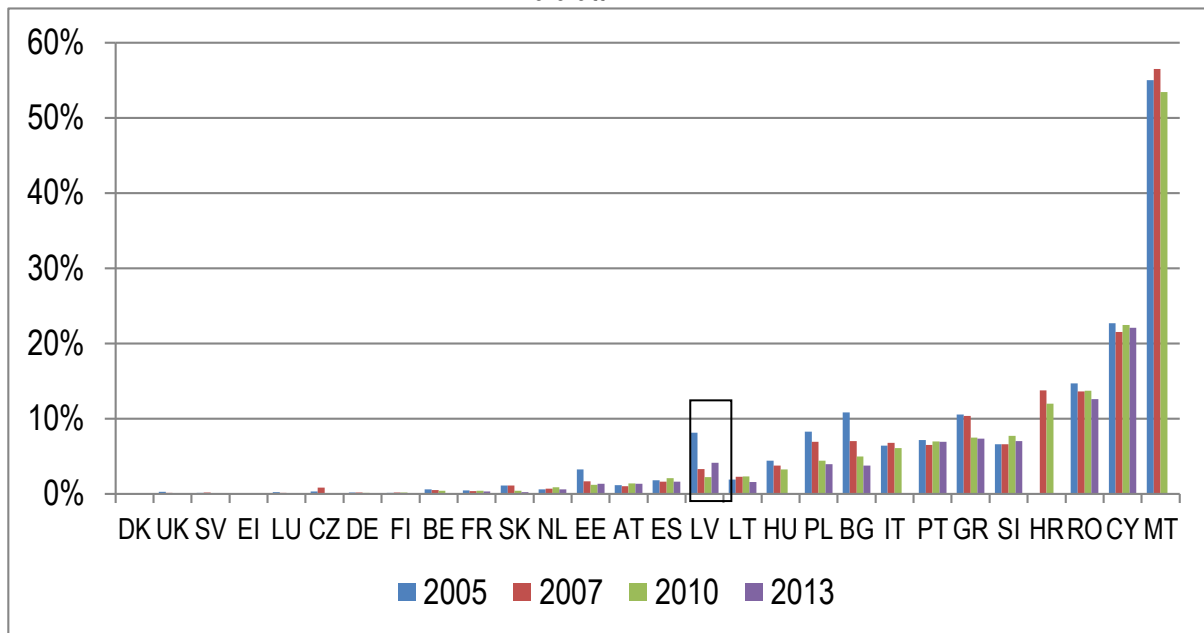
2013-ban Magyarországon 8798 **gazdasági szervezet**, valamint 482,5 ezer **egyéni gazdaság** folytatott mezőgazdasági tevékenységet a KSH Általános mezőgazdasági összeírása (KSH ÁMÖ) szerint. A gazdasági szervezetek átlagos mezőgazdasági területe 2013-ban 310, az egyéni gazdaságoké 5,5 hektár volt. Az előbbieknél a legtöbben 20–50 hektár közötti területen gazdálkodtak, utóbbiak többsége 1 hektár alatti területtel rendelkező gazdálkodó volt. Az összes szervezetszám negyedét adó, 300 hektárt meghaladó gazdaságok a szervezetekhez tartozó föld 85%-át művelték 2013-ban. Az egyéni gazdaságok összes mezőgazdasági területének 76%-át a 10–300 hektáron gazdálkodók (a gazdaságok 10%-a) használták.

A világban, de különösen Európában igen hatékony és sikeres együttműködési módok alakultak ki a kétféle gazdaságtípus között. Ezek lényegében a korábban nálunk is eredményes háztáji gazdaságok hálózatához hasonlóan működnek: egy **integrátor** szerepet betöltő nagyvállalat nyújtja a szaktudást, a korszerű anyagokat és végzi a piaci munkát, a hozzá csatlakozó kicsik pedig magát a termék előállítását. Ha a kisbirtokosok maguk szerveződnek (pl. szövetkezetbe), akkor is létrejön egy centrális szervezet, ami a legalább a vevőkkel tartja a kapcsolatot és közvetíti azok igényeit a tagok felé. **Teljesen független kisbirtok csak nagyon kivételes esetben lehet életképes a mezőgazdasági áruterelésben.** 2013-ban a magyarországi egyéni gazdálkodók 47%-a csak saját fogyasztásra termelt, 20% a felesleget értékesítette a piacon és **csak egyharmaduk volt áruterelő agrárüzem.** (KSH ÁMÖ)

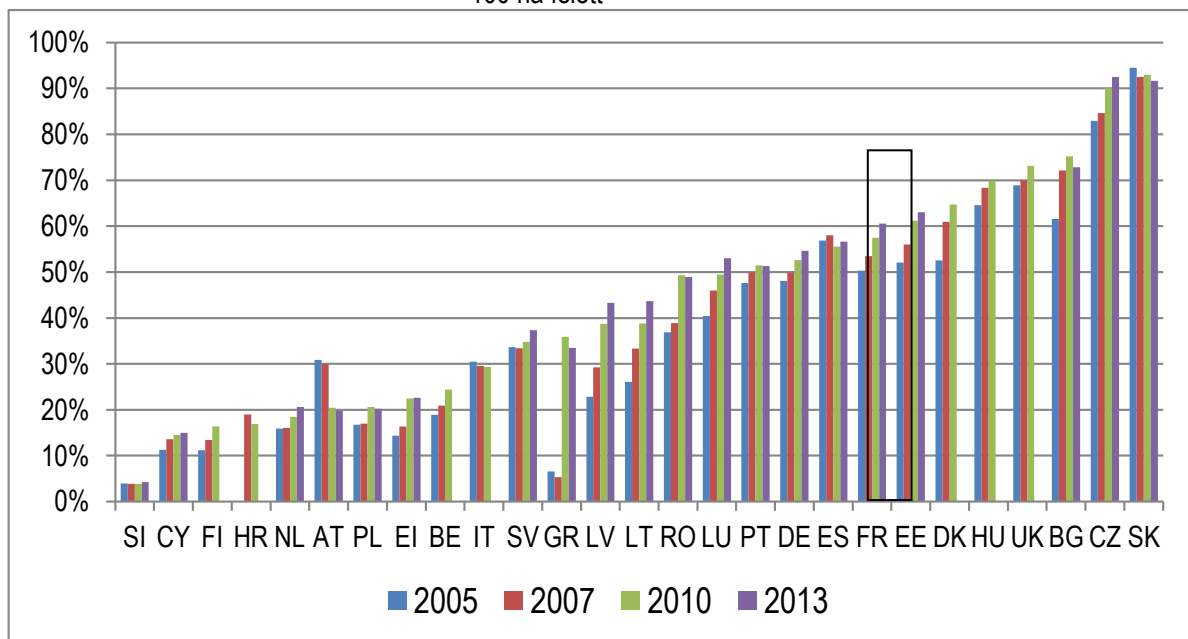
A magyar földbirtokrendszerrel kapcsolatban kétféle kifogást szoktak emelni. Az ismertebb szerint a **nagybirtokok** (zöldbárók, oligarchák, stb.) elfoglalják a földet, kiszorítják a **kisbirtokokat**. A másik szerint a **birtokszerkezet túlságosan elaprózott.** Ez részben igaz, de az **Európai Unió többi tagállamához viszonyítva sem a kicsi, sem a nagy birtokok aránya nem kiemelkedő.** (Ha csak a statisztikát nézzük, akkor inkább a nagybirtok súlya haladja meg az EU-ban jellemzőt. Ez részben a korábban is hatékony szövetkezetek, vagy állami gazdaságok „maradványainak” tudható be. A szerencsés induló adottságok azonban az eltelt negyedszázad alatt eltörpültek a menedzsment eredményessége mellett, sok átalakult agrárcég nem is érte meg napjainkat.)

6. ábra Kis- és nagybirtokok által használt földek aránya az összes területből, 2005-2013

2 ha alatt

100 ha felett

Forrás: Eurostat, Key farm variables

A nagygazdaságok elleni támadás gyakran **környezetvédelmi érvek** mögé bújik. Eszerint a kis birtokokat művelő gazdák „közelebb vannak” a földhöz, változatosan használják és nem zsarolják úgy ki, mint a nagyok. **Ennek semmiféle alapja nincs.** A kis bio-gazdaságokra talán igaz az állítás, de az egyéni gazdák elsősorban ugyanúgy gabonatermesztéssel foglalkoznak, mint a gazdasági társaságok. A vízelvezető árkokat, szél- és hófogó erdősávokat nálunk pont a kis földek tulajdonosai irtották ki. 2013-ban Magyarországon a gazdasági szervezetek 64%-a növénytermesztő, 16%-a állattartó, 4,0%-a pedig vegyes gazdaság volt. A gazdasági szervezetek 16%-át az előző három kategória egyikébe sem lehetett besorolni. Az egyéni gazdaságok 43%-a volt növénytermesztő, 41%-a állattartó, 12%-a vegyes

gazdaság, 4%-ukat nem lehetett besorolni. (KSH ÁMÖ) **Valójában minden méretkategóriában lehet példát találni felelős és felelőtlen talajgazdálkodást folytató birtokra is, nincs értelme az általánosításnak.**

A magyarországi állattenyésztésben a nagyobb méretű gazdaságok játszanak döntő szerepet. A szarvasmarha állomány 63%-át, a sertés 74%-át, a tyúkállomány 60%-át, a pulyka 82%-át tartották a gazdasági szervezetek, az egyéni gazdaságoknál volt a kacsá-, a liba és a juhállomány többsége.

És itt eljutunk a nagybirtok elleni támadások **valódi okához. Valójában már nem arról van szó, hogy a magyar parasztság több évszázados földéhsége vár kielégítésre.** Az uniós csatlakozás során fokozatosan emelkedő agrártámogatások 2010-re elérték a közösségi szintet és a KAP (közös agrárpolitika) reformja nem számolta fel 2014-től a **földalapú támogatásokat**, sőt növelte arányukat a termelési szubvenciók rovására. Földet birtokolni akkor is jó üzlet lett, ha a gazda nem volt sikeres a termelésben, piaci szereplésben. **A hektáronkénti 60-70 ezer forint közötti támogatás megnövelte a föld iránti keresletet és harc messze nem piaci eszközökkel folyik, hanem aktív szerepet vállal benne a politika.**

3.1. Az állami földek

Bár a kárpótlás és a mezőgazdasági üzemek átalakítása során a termőföldek nagy része magánkézbe került, **jelentős területek maradtak állami tulajdonban is.** Ezek egy részét természetvédelmi célból csak kötött hasznosításra lehetett bérbe venni.

A privatizáció során mindig is volt egy **változó tartalmú lista** azokról a „stratégiai jelentőségűnek” minősített vállalatokról, amelyeket az aktuális politika kivont a privatizáció alól és **tartós állami tulajdonra** jelölt ki. Ezen sokáig szerepeltek **állami gazdaságok**, illetve az azokból átalakult agrárcégek is. Az 1994-1998 közötti MSZP-SZDSZ kormány a privatizációs törvényben 19 erdőgazdaságot és 28 állami gazdaságot jelölt ki tartós állami tulajdonban tartandónak. A stratégiai jelentőséget az utóbbiak esetében az ország élelmiszerellátásának biztosítása adta, ehhez járult némi megőrzendő kutatás-fejlesztési-innovációs tevékenység, illetve tudáskincs is. Az uniós csatlakozási folyamat során azonban egyre világosabbá vált ezeknek az indokoknak a **tarthatatlansága**. Nyilvánvaló volt, hogy az áruk szabad mozgása esetén nem kell félteni a magyar élelmiszerellátást, a tudáskincs megőrzése sem igényel állami tulajdonú gazdálkodó szervezetet.

A következő kormány úgy döntött, hogy az állami gazdaságok többségét nem tartja meg állami tulajdonban. **Az állami gazdaságok** kiemelése a stratégiai cégek közül és **privatizálásra jelölése ésszerű döntés volt.** A problémát – mint később oly sokszor – **a megvalósítás módja** jelentette. Az első **Fidesz-kormány 2002-ben az elveszített választás után, de a hatalom átadása előtt** kiemelt 19 állami gazdaságot a tartós állami tulajdoni listáról és gyors magánosításba kezdett. A kiemeltékből végül **12 gazdaságot a privatizációs törvény nyílt pályáztatásra vonatkozó előírásait megkerülve értékesítettek.** A hirtelen lebonyolított privatizáció dolgozói és menedzsment kivásárlással történt, a gazdaságok által használt földterületet **50 éves bérletre** kapták meg a tulajdonosok, a **szokásos 20 éves gyakorlattól eltérően.** A vásárlást az állami tulajdonban álló Magyar Fejlesztési Bank hitele finanszírozta. **A gazdaságok** azután elég rövid idő alatt **magánbefektetők (jellemzően a leggazdagabb magyar vállalkozók) kezébe kerültek.**

2002 után a figyelem az uniós agrártámogatások leszívására koncentrált, a földforgalmi derogáció lejárt (2014-ig sikerült meghosszabbítani) csak az időszak végén jelent meg „fenyegető veszélyként”. Akkor kezdték felismerni, hogy rövidesen lehetőség nyílik a zsebszerződések élesítésére, illetve bármely uniós gazdálkodó szabadon vásárolhat majd a - még mindig alacsony árú – magyar földekből. Ráadásul a kárpótlak egyre inkább előregedtek, illetve a 2008-2009-es válság okozta veszteségeik kompenzálására sokan közülük pénzt akartak csinálni a földjeikből. Várható volt, hogy a derogáció lejártával a potenciális vevők körének kibővülése megnöveli a keresletet és felhajtja a földárakat. **Egy valódi földpiacon a kárpótlási földek eladói jelentős összegekhez is hozzájuthattak volna.** Ez azonban nem állt érdekében a feltörekvő hazai agrárvállalkozók kevésbé versenyképes részének, hiszen **házhoz hozta volna a konkurenciát. A földárak így is az inflációt egyre inkább meghaladó ütemben – 2010 óta évi bő 10%-kal - emelkedtek.** Eközben a bérleti díjak meglehetősen stabilan a földár 5%-a körül maradtak, vagyis nagyjából 20 évnyi bérleti díjon lehet termőföldet venni.

1. táblázat Földbérleti díjak* és termőföld árak művelési ágak szerint

Időszak	Szántó	Gyep	Szőlő	Gyümölcsös	Erdő
<i>Földbérleti díjak művelési ágak szerint, [Ft/hektár/év]</i>					
2008	24 600	10 300	33 600	30 000	9 900
2009	25 900	12 000	42 700	32 000	13 200
2010	28 900	14 200	42 000	34 500	13 800
2011	32 800	16 300	46 400	37 800	14 000
2012	38 600	19 000	59 200	41 400	16 000
2013	40 600	20 800	61 800	46 500	15 800
<i>Termőföld árak művelési ágak szerint, [Ft/hektár]</i>					
2009	491 200	242 000	977 300	663 700	368 900
2010	519 300	251 600	913 300	721 200	400 400
2011	583 700	283 800	1 035 400	729 100	440 100
2012	688 400	320 600	1 184 100	858 700	463 500
2013	759 600	345 400	1 246 000	939 200	470 500

*NAV adatok alapján

Forrás: KSH

A második Fidesz-kormány a **Nemzeti Vidékstratégia** (VM 2012/a) című dokumentumban hirdette meg politikai elképzeléseit a földkérdés rendezésére, a külföldi vevők jelentette „veszély” távoltartására.

„Mezőgazdaságunkat csökkenő termőterület, szétesett üzemi és torz gazdálkodási szerkezet jellemzi. A tömegtermelő, iparszerű gazdálkodás emelkedő energia- és forgóeszközgigénnyel jár, emiatt megnövekedett kiszolgáltatottságunk a bankok, az energetikai piacok és a beszállítói iparágak felé. Az alacsony hozzáadott érték, a csökkenő fajlagos nyereség következménye egyfelől a kényszeres birtokkoncentráció és a nagyobb élőlétszám-igényű állattartás földadása, másfelől a családi gazdálkodás felszámolása és a föld eladása. Mindezek következtében rohamosan csökken a mezőgazdaság élőlétszám-igénye, és ezzel egyidejűleg a föld, a vidék népességeltartó és népességmegtartó képessége.” (i.m. 3. oldal)

Ez az egyoldalú helyzetértékelés nyilvánvalóan nem a gazdaság, a versenyképesség szempontjait helyezte a centrumba, sőt, a modernizációt, a korszerű mezőgazdálkodás egyes elemeinek megjelenését kimondottan negatívnak tekintette. Különösen súlyos fenyegetésként lehetett értékelni a más gazdasági szektorok irányába kialakult „kiszolgáltatottság” emlegetését, hiszen ez arra

utalt, hogy a stratégia kidolgozói nem a munkamegosztás elmélyítésében látják a magyar agrárium fellendülésének útját. Később részletesen ki is fejtik az iparszerű mezőgazdasággal kapcsolatos ellenérzéseiket – természetesen a fenntarthatóság jegyében – és egyértelművé teszik, hogy valami olyan idilli állapothoz való visszatérést tartanak szükségesnek, amely állapot egyébként soha nem létezett a nagybirtok dominálta régi Magyarországon (és az 1945 utáni földosztást követően sem volt ideje megszilárdulni).

„Ez az élet-képes mezőgazdaság az egyéni, családi kis- és középbirtokok meghatározó szerepére épül, mely biztosítja a tulajdonosi szemléletből fakadó „jó gazda gondosságát”, az egymást követő generációk közti felelős viszonyt. Emellett megvalósítja az össznemzeti jelentőségű igényeket: a foglalkoztatás növekedését, a minőségi élelmiszertermelést és a fenntartható környezet szempontjainak érvényesítését.” (i.m. 7. oldal, eredeti helyesírás)

Itt hirdették meg a mezőgazdasági nagyüzemek elleni hadjáratot, nagyon nem is rejtették véka alá ennek okát.

„A nagygazdaságok veszik igénybe a közvetlen támogatások zömét. 2009-ben a területalapú támogatást igénylő közel 185 ezer gazdaságból nagyjából 16 ezer (8,6%) használja a bejelentett mezőgazdasági terület 72%-át és **élvezi a támogatások zömét.**” (i.m. 27. oldal, saját kiemelés. Arról persze nincsen szó, hogy a nagy gazdaságok **teljesítettek-e valami többletet** a nagyobb uniós támogatások elnyeréséért.) A **gazdatársadalom előregedését**, együttműködési készségének alacsony voltát és ebből adódó kiszolgáltatottságát rögzítve a Nemzeti Földalap 1,9 millió hektárjának **e csoport számára** való felosztását javasolják. Mindezt a nagyobb foglalkoztatás, a termékszerkezeti diverzifikáció és persze az ökológiai gazdálkodás erősítése jegyében. Előjönnek az állami beavatkozást indokoló szokásos toposzok is: „Az élelmiszer a lakosság egészségét és életminőségét leginkább befolyásoló tényező, stratégiai cikk. Ezért nemzeti érdek, hogy képesek legyünk a lakosság biztonságos, jó minőségű, értékes, szermaradvány-mentes élelmiszerral történő ellátását elsősorban hazai forrásokból biztosítani, az élelmiszer-önrendelkezés elvének megfelelően.” **„Az agráriumban képződő jövedelmek összességében elmaradnak az elvárható szinttől, főleg a teljes „agrobiznisz” alsóbb, a gazdálkodás, az élelmiszeripari alapanyagok előállításának szintjén.”** (i.m. 34. oldal, saját kiemelés)

A stratégia természetesen tartalmazta **az alkalmazandó eszközöket** is. Ugyan csak a harmadik helyen szerepel, de ez bizonyult a legfontosabbnak:

„A földbirtok-politika az agrárpolitika kulcseleme, amely magában foglalja a földtulajdonnal, földhasználattal, földforgalommal, haszonbérlettel, elővásárlási jogosultsággal, az állami földterületekkel, továbbá az üzemszabályozással és a birtokrendezéssel, örökléssel kapcsolatos tennivalókat. Aktív földbirtok-politikával elő kell segíteni az életképes gazdaságok, középüzemek létrejöttét, az önálló gazdálkodást vállaló, a jövőjét falun, az agrár- és élelmiszergazdaságban elképzelő fiatalok elindulását, a kiegyensúlyozott földtulajdoni és földhasználati szerkezet kialakulását, az **indokolatlan földkoncentráció** elkerülését.” (i.m. 72. oldal, saját kiemelés) És egy – utólag már tréfásnak ható mondat: „A földbirtok-politikában is alapkövetelmény az átláthatóság biztosítása.” (Uo.)

A részletezés megint **a családi és a helyben lakó, illetve hazai gazdálkodók preferálását** hirdeti meg. **Ennek része a 2014-ben lejáró földvásárlási moratórium okozta probléma kezelése, illetve ehhez kapcsolódóan a zsebszerződések realizálásának megakadályozása.** Mindez persze elvész a dokumentum számos egyéb programja között, lényegében azonban itt megtalálható a következő két év összes kormányzati intézkedésének az előképe. Még a földalapú támogatások átalakítása is:

„A KAP reform kapcsán érvényesítendő magyar agrár- és vidékpolitikai stratégiai szempontok az alábbiakban fogalmazhatók meg:

- a Közös Agrárpolitika kétpilléres szerkezetének megtartása;
- a támogatások méltányosabb megosztása a gazdálkodók között;
- a közvetlen támogatások felső határának bevezetése, abban az esetben, ha a visszatartott közvetlen támogatási összeg nemzeti hatáskörbe kerül, illetve a támogatás elvonása foglalkoztatás bővítéssel részben

vagy egészben kompenzálhatóvá válik; ezzel összefüggésben a birtokmérettel arányos, degresszív támogatás; ... „ (i.m. 114. oldal)

A birtokszerkezet átalakítási szándékok már csak azért sem keltettek túl nagy feltűnést, mert e folyamatot a hatalom már korábban elindította. **A földtörvény 2011. augusztus 1-én életbe lépő módosításának már kimondottan a családi gazdaságok megerősítése, a spekuláció és a zsebszerződések megelőzése volt a célja.** Ennek lényege az volt, hogy a Nemzeti Földalaprak nem kell alkalmaznia a földtörvényben (akkor) rögzített elővásárlási és elő-haszonbérleti szabályokat, hanem a bérleti pályázatok kiírásakor maga határozza meg a szempontrendszert a földbirtok-politikai irányelvek érvényesülése érdekében. **Ezzel a korábbi tilalmak dacára valamilyen módon földtulajdont szerzett külföldiek nem érvényesíthették a társaság tagjait megillető elővásárlási, elő-bérleti jogait.** Mivel a földmoratórium lejártá vészesen közeledett és húsz év alatt összesen egy zsebszerződést sikerült leleplezni (Nagy 2012), a földtörvény módosítását követően nagyszabású **zsebszerződés vadászatot** hirdetett a kormány. A földművelésügyi államtitkár, Buday Gyula állt a feljelentéseket gyűjtő mozgalom élére, a leleplezésekhez való anyaggyűjtéshez csatlakozott a Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége és a Jobbik is. A négy leginkább érintett osztrák határ menti megyében tárcaközi bizottság is alakul az ilyen ügyletek feltárására. **A szerény eredmények után 2013 végén újabb földtörvény módosítás született, ami néhány alkotmányossági aggály elhárítása után 2014 májusában életbe is lépett.**

A hivatalos agrárpolitika tehát egyértelműen a **földdel „együtt élő”** (helyben lakó, gazdálkodásból élő) **családi gazdaságok mellett tette le a voksot**, ezekre kívánta alapozni a vidéki Magyarország átalakítását. Ezt hirdette a Darányi Ignác Terv (VM 2012/b) is, ami a vidékstratégia végrehajtásának keretprogramja volt, elsősorban az uniós támogatások szétosztására koncentrálvá. **Szó sem volt arról, hogy azé legyen a föld, aki a legnagyobb értéket képes rajta előállítani.** Egyértelműen az uniós agrártámogatások megfelelő helyekre csatornázása volt az egész program célja és ezt még csak nem is titkolták. **Amit titkoltak, az az volt, hogy a „helyi földművesek földhöz juttatása” csak bizonyos családok helyzetbe hozását jelentette.**

A terveknek azonban viszonylag szerény gyakorlati jelentősége volt, más események nyertek nagyobb hangsúlyt a magyar agráriumban. A 2000-es évek közepétől felfutott a **bio-üzemanyagok** – így a kiinduló termék, a kukorica - iránti kereslet. **2011-től a gabonatermesztés jó üzletté vált Magyarországon is pár évre.** Időközben megkezdődtek az Európai Unió előkészítő tárgyalásai a 2013-ban lejárá költségvetést követő új tervezési periódusról, ennek részeként a Közös Agrárpolitika megújításáról. Bár ez elhúzódó folyamat volt, azt elég korán tudni lehetett, hogy a változás iránya a korábbi reformok folytatása lesz és a terméktámogatástól még inkább a **közvetlen, terület alapú támogatások**, illetve a **vidékfejlesztés** felé fog elmozdulni. **Magyarországon ettől megnőtt a földéhség.** Ekkor kezdődött a korábban húsz évre kiadott **állami földbérletek megújításának** időszaka is. A Nemzeti Földalap (NFA) 2011. évi mentesítése az elő-haszonbérleti szabályok alól nemcsak a zsebszerződések realizálásának megakadályozását, hanem azt a célt is szolgálta, hogy **az állami földek „megfelelő” kezekbe kerüljenek.**

Az állami földbérleti pályázatok történetét Ángyán József tárta fel. A neves agrárszakember földművelésügyi államtitkárként meghatározó szereplője volt a vidékstratégia kidolgozásának és a kis családi gazdaságokra épülő mezőgazdaság közismert híve, a fent tárgyalt vidékstratégia szellemi szülője volt. **Felismerve, hogy a gyakorlat szöges ellentétben áll mindazzal, amit képvisel, elhagyta a kormányzati pozíciót és aprólékos munkával nekilátott feltárni a történeteket.**

A földbérleti pályázatok kiírását magas szintű háttértárgyalások előzték meg, majd a nyilvános kiírást az NFA többször is módosította. (Ángyán 2013, 25. oldal) A végső pályázati feltételek közé **bekerült néhány, a kisebb helyi gazdálkodók érdekeit védő kikötés**: tevékenység megkezdése 2011 előtt, 20 km-en belüli helyben lakás, max. 1200 hektár összes terület birtoklása, állattartási kötelezettség előírása. A pályázatra kapható **pontok 40%-át „a gazdálkodási terv szakmai és gazdasági megalapozottsága”** értékelési szempontra lehetett elnyerni, ami jelentős mértékű **szubjektivitást** vitt be a döntésekbe. Nem minden földre írtak ki pályázatot (illetve volt, ahol a kiírást érvénytelenítették), többször is a korábbi bérlővel kötöttek megbízási szerződést a földhasznosításra. (Ángyán 2013, 27. oldal)

2. táblázat Földbérleti pályázatok összesítése, 2011-2013

	Pályázatszám	Földterület		Föld érték	
	db	összes, ha	átlag, ha/pályázat	összes AK*	átlag, AK/ha
Eredményes	1 582	32 306	20,4	555 209	17,2
Eredménytelen	508	3 979	7,8	54 477	13,7
Visszavont	179	6 005	33,5	135 065	22,5
Folyamatban	4 292	155 639	36,3	2 217 262	14,2
ebből: NPI**	1 001	64 238	64,2	618 337	9,6
Összesen	6 561	197 925	30,2	2 962 013	15,0

* AK: aranykorona

** Nemzeti Parkok Igazgatósága

Forrás: Ángyán 2013, 57. oldal

Feltűnő, hogy **a visszavont pályázatokban viszonylag nagyobb és jobb minőségű területek szerepeltek. A kiírt pályázatok mindössze 17%-ára hirdettek eredményt**, és igen magas volt a határidőn túl még folyamatban levő pályázatok aránya. Az összesítések azt mutatják, hogy valóban kis birtokok kerültek kiosztásra, de azt már nem, hogy egy-egy személy hány pályázatot nyert meg. Sőt, **a hazai nyilvántartásokból nem is lehet egyértelműen azonosítani, hogy egy-egy család valójában mekkora földterületen gazdálkodik.** A családonkénti 1200 hektár korlát tehát automatikusan nem ellenőrizhető. A hivatkozott – a megyénkénti eredményhirdetéseket tételesen átvizsgáló - Ángyán-féle jelentés legfontosabb megállapítása az, hogy **a pályázatok nyomán néhány családi érdekeltség tetemes földterületek használatához jutott hozzá, a helybeli gazdálkodók ellenben szerény mértékben jutottak állami földek bérletéhez.** Igazából ez nem volna baj, ha a nyertesek tisztességes, nyílt versenyben nyerték volna el területeket. Megint az történt, mint az állami gazdaságok 2002-es privatizálásakor: **a józan, piacgazdasági elveknek megfelelő jelszavak mögött homályos, összefonódásokkal terhelt üzletek kötöttek.**

3. táblázat Az állami földbérleti pályázatok eredményeinek méretkategóriák szerinti megoszlása

	Me.	10 ha alatt	10-20	20-50	50-100	100-300	300-1200	1200 ha felett	Összesen
Érdekeltség	(db)	456	158	160	77	53	12	2	918
Pályázó	(db)	457	165	165	87	66	26	13	979
Szerződés	(db)	533	246	267	178	192	111	55	1582
Terület	(ha)	2279	2290	4826	5428	8201	6126	3156	32306
Aranykorona érték	(AK)	46223	40777	78316	93327	128329	96451	71786	555209

Forrás: Ángyán 2013, 304. oldal

3.2. Az új földtörvény

A „2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról” elég nehezen született meg, ahhoz képest, hogy a kétharmados parlamenti többségen általában akadály nélkül csúsztak át az előterjesztések. A földforgalmat szabályozó törvénytervezetet még 2012 nyarán nyújtotta be a tárca az Országgyűlésnek, ami az elhúzódó viták és tömeges módosító indítványok miatt a döntést 2013 tavaszára halasztotta. Fellángoltak a **társadalmi viták, tiltakozások** is. Májusban a Vidékfejlesztési Minisztérium új tervezetet nyújtott be. Ez ellen is folytatódottak a tiltakozások, majd a törvény zárószavazása után a köztársasági elnökre nehezedett nyomás az aláírás megtagadása érdekében. Mivel azonban korábban - az alaptörvény harmadik és negyedik módosítása során – sikerült már „gránitba vésni” a tervezett földstruktúra kereteit, **az államfő nem talált hivatkozási alapot az aláírás megtagadására**. A 2014. május 1-től hatályos **szabályok azóta is súlyos támadások kereszttüzében állnak**.

A törvény előírja, hogy ki nem szerezhethet földtulajdont Magyarországon: (9.§)

- a.) külföldi (nem uniós tagállami) természetes személy,
- b.) a magyar államon kívül más állam, vagy annak bármely szerve,
- c.) jogi személy

A jogi személyek földszerzési tilalma a szervezeti átalakulással létrejövő jogi személyekre is vonatkozik, egyházakra nem. Átmeneti időre jelzáloghitel intézet is földtulajdonos lehet. Szerezhethet földet önkormányzat is településfejlesztés és közfoglalkoztatás céljára. Belföldi természetes személy és tagállami állampolgár is csak 1 hektár alatti földet vehet, ha nem minősül **földművesnek**. Az 5.§ szerint:

„földműves: Magyarországon nyilvántartásba vett belföldi természetes személy, illetve tagállami állampolgár, aki e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott mezőgazdasági vagy erdőgazdasági szakirányú képzettséggel rendelkezik vagy ennek hiányában igazoltan legalább 3 éve

- a) mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve kiegészítő tevékenységet saját nevében és saját kockázatára folyamatosan Magyarországon folytat, és ebből igazoltan árbevétele származott, vagy az árbevétel azért maradt el, mert a megvalósult mező- vagy erdőgazdasági célú beruházás még nem hasznosulhatott, vagy
- b) a legalább 25%-ban tulajdonában álló, Magyarországon bejegyzett mezőgazdasági termelőszervezet olyan tagjának minősül, aki mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve mező-, erdőgazdasági és az azokat kiegészítő tevékenységet személyes közreműködéséül végzi;”

Korábban nagy kereslet volt az ezüstkalászos gazdátanfolyamok iránt, ezeken iskolai végzettség nélkül 10 hónap alatt mezőgazdasági szakképzettséghez lehetett jutni. Ez a lehetőség már megszűnt, **aranykalászos gazda** viszont befejezett nyolc általánossal, pár hét alatt, vagy akár **távoktatásban** is bárki lehet. Mezőgazdasági iskolát végzettek még az aranykalászos tanfolyamokat sem tartják sokra, ezek elvégzése azonban **a földvásárlás szempontjából földműves képzettségnek** számít.

A földműves 300 hektárig szerezhethet földtulajdont, birtokot (haszonbérletet) összesen 1200 hektárig. Az állattartó telep üzemeltetője, vetőmagtermelő kedvezményt élvez, az ő birtokuk 1800 hektár lehet. Kivéve, ha a föld kényszerhasznosítójaként jelölik ki (mint az a visszavont földbérleti pályázatoknál is történt), ekkor nem érvényesek a korlátok. És a korábban felsorolt jogi személyekre sem.

A tulajdonban tartható föld nagyságának korlátozása mellett a föld eladását is korlátozza a törvény.

„18. § (1) A föld eladása esetén az alábbi sorrendben elővásárlási jog illeti meg:

- a) az államot a Nemzeti Földalapról szóló törvényben meghatározott földbirtok-politikai irányelvek érvényesítése céljából, valamint közfoglalkoztatás, illetve más közérdekű cél megvalósítása érdekében;
- b) a földet használó olyan földművest,
- ba) aki helyben lakó szomszédnak minősül,
- bb) aki helyben lakónak minősül, vagy
- bc) akinek a lakóhelye vagy a mezőgazdasági üzemközpontja legalább 3 éve azon a településen van, amelynek közigazgatási határa az adás-vétel tárgyát képező föld fekvése szerinti település közigazgatási határától közúton vagy közforgalom elől el nem zárt magánúton legfeljebb 20 km távolságra van;
- c) az olyan földművest, aki helyben lakó szomszédnak minősül;
- d) az olyan földművest, aki helyben lakónak minősül;
- e) az olyan földművest, akinek a lakóhelye vagy a mezőgazdasági üzemközpontja legalább 3 éve azon a településen van, amelynek közigazgatási határa az adás-vétel tárgyát képező föld fekvése szerinti település közigazgatási határától közúton vagy közforgalom elől el nem zárt magánúton legfeljebb 20 km távolságra van.

...

(4) Az (1) bekezdés c)-e) pontjában, valamint a (2) és (3) bekezdésben meghatározott jogosulti csoportokon belül az elővásárlásra jogosultak sorrendje a következő

- a) a családi gazdálkodó, illetve a gazdálkodó család tagja,
- b) fiatal földműves,
- c) pályakezdő gazdálkodó.”

Közös tulajdonban levő föld eladásakor az állam utáni jogosultakat megelőzi a tulajdonostárs és közeli hozzátartozó. A földet megszerző személynek viszont nyilatkozatban kell vállalnia, hogy **a föld használatát másnak nem engedi át**, hasznosítja és öt évig nem is használja másra. Nem lehet földhasználati díj tartozása sem a szerzés időpontjában. Mint látható, **a törvény súlyosan korlátozza a magántulajdonhoz való jogokat, mind a használat, mind az adás-vétel tekintetében.**

Földet venni a törvény szerint nem egyszerű procedúra. Az adás-vételt okiratba kell foglalni, megküldeni a jegyzőnek, aki kifüggeszti és hirdetmény útján közli az elővásárlásra jogosultakkal, de a tulajdonosnak közvetlenül is közölnie kell velük. Ha minden simán megy (a szerződést nem támadják meg, a szükséges jognyilatkozatok is rendben vannak) a jegyző megküldi az illetékes mezőgazdasági igazgatási szervnek az iratokat. Itt is van egy sor bukási lehetőség, de ha ezeket is sikerült elkerülni, akkor a jegyző megkeresi a helyi földbizottságot az állásfoglalásának beszerzése céljából. Ez olyan új elem, hogy érdemes megint pontosan idézni:

„24. § (1) A helyi földbizottság - a mezőgazdasági igazgatási szerv megkeresésének a beérkezésétől számított - 15 napon belül adja ki az adás-vételi szerződés jóváhagyásának megtagadásához, vagy a jóváhagyás megadásához szükséges állásfoglalását.

(2) A helyi földbizottság az adás-vételi szerződést a köztudomású tények és legjobb ismeretei alapján, különösen a következő szempontok szerint értékeli:

- a) az adás-vételi szerződés alkalmas-e a tulajdonszerzési korlátozás megkerülésére;
- b) megállapítható-e, hogy a felek már e törvény hatálybalépése előtt megállapodtak a tulajdonjog átruházásában, de az adás-vételi szerződést csak a jelen eljárás keretében léptetnék egyikük nyilatkozatával, illetve harmadik személy jognyilatkozatának megtételével hatályba;
- c) az adás-vételi szerződés jóváhagyása esetén az adás-vételi szerződés szerinti vevő, illetve a jegyzék szerinti, az első helyen álló elővásárlásra jogosult, vagy ha több elővásárlásra jogosult áll az első helyen, akkor valamennyi első helyen álló elvásárlásra jogosult
 - ca) alkalmas-e az adás-vételi szerződés és a 13. §-ban, illetve a 15. §-ban meghatározott kötelezettségvállalások teljesítésére,
 - cb) elnyer-e olyan jogi helyzetet, amelynek révén a jövőben az elővásárlási jogát visszaélészerűen gyakorolhatja, vagy
 - cc) indokolható gazdasági szükséglet nélkül, felhalmozási célból szerezné meg a föld tulajdonjogát;
- d) az ellenérték a föld forgalmi értékével arányban áll-e, s ha nem, az aránytalansággal a vevő elővásárlásra jogosultat tartott távol az elővásárlási jogának gyakorlásától.”

A helyi földbizottság tehát felülbíráhatja a vevő személyét, az árat, sőt megakadályozhatja az egész tranzakciót is. Támogathatja az elővásárlásra jogosultak valamelyikét is, ha többen vannak. **A helyi földbizottság a törvény szerint a területen földet használók választott képviseleti szerve lett volna.** Ezek felállításáról **nem születtek meg időben a szabályok**, így az időközben szintén elég vitatott módon létrehozott **helyi agrárkamarák kapták meg a feladatot.** A szerződésről döntést – a földbizottsági állásfoglalást figyelembe véve – a jegyző hoz, ez ellen bírósági felülvizsgálatra van lehetőség. Ugyanez a lehetőség a földbizottsági állásfoglalással szemben nincs a törvényben, az viszont köti a jegyzőt, tehát a bíróság sem másíthatja meg az az alapján hozott döntést. **A rendszer lényegében biztosítja, hogy a földek a helyi véleményvezérek szempontjainak megfelelő tulajdonosokhoz kerüljenek. Piacgazdaság helyett visszatérés a törzsi rendhez.**

Valójában a földtulajdon megszerzése nem alapvető érdeke a gazdálkodónak. Tőkelekötést igényel, aminek megtérülése kockázatokat rejt. A hosszú lejáratú földhaszonbérlet éppen elég lehetőséget biztosít a gazdálkodásra, a földbérleti díj pedig folyó kiadásként beépül a ráfordítások közé. A földtörvény kidolgozói a **bérleti viszonyokat** is szükségesnek tartották szabályozni.

A földbirtokméret korlátozása a bérelt földek használatára is vonatkozik. Itt annyi engedményt tettek, hogy a termelőszövetkezet a legalább egy éves tagsággal rendelkező tagja tulajdonában álló földet a méretkorláton felül is használhatja. A haszonbérlet előírt időtartama minimum egy, maximum húsz év. Függetlenül attól, kinek a tulajdonában van a föld. (Az erdőknél viszont van némi lazítás.) A földvásárláshoz hasonlóan itt is előírták az elő-haszonbérleti sorrendet, az állam itt nem élvez primátust. **A haszonbérleti szerződést az adásvételhez hasonlóan kell jóváhagyatni. Tehát a tulajdon hasznosításának ugyanolyan korlátozásáról van szó, mint fentebb.**

A földtörvényt megszületése idején és azóta is sok **bírálat** érte. A **hangosabbak** érdekes módon, nem a piac és verseny alapelveit sértő rendelkezései miatt, hanem azért, mert a középmezőnyű családi gazdaságokat preferálja. Ezek a **kisbirtokos** Magyarország híveitől – köztük a már említett Ángyán Józseftől – érkeztek.

A bírálatok másik csoportja pedig épp az **ellenkező oldalról** jön. Az **agrárvállalkozásokat, szövetkezeteket** képviselő Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége elsősorban a tagszervezeteket érintő korlátozásokat kifogásolja. Ezek a szervezetek nagy arányban gazdálkodnak bérelt földeken, a kárpótoltak, illetve örököseik nem kis része nekik adta át használatra a földjét. A méretkorlátozások, az engedélyezési eljárások miatt azt feltételezik, hogy jóval kevesebb föld bérlésére lesz módjuk, a földbérleti díjakat a helyi földbizottságokat helyettesítő szervezetek leszorítják, ami a kis földterületek tulajdonosainak jövedelmét csapolja meg. **A birtokméret korlátozása tehát mind a bérlő, mind a bérbeadó számára hátrányos módon a bérleti szerződések lejártával harmadik szereplők számára szabadít fel művelhető területeket.**

„A fizetendő haszonbér intézményes csökkentésének, helyi szintjének közvetve való meghatározásának érdekében például lehetősége van a haszonbérleti szerződés elutasítására azon az alapon, hogy a szerződésben szereplő haszonbér mértéke túl magas a helyben lakó előhaszonbérleti joggal rendelkezőknek ahhoz, hogy éljenek ezzel a jogukkal. Ezzel közhatalmi eszközzel támogatja a törvényben preferáltakat abban, hogy minél olcsóbban jussanak a föld használatához, hasonlóan ahhoz, ahogy az arra érdemesnek tartott kedvezményes díjakkal használnak állami földeket.” (MOSZ 2013)

Az Antall-kormány Földművelésügyi Minisztériumának államtitkára, majd ismert mezőgazdasági vállalkozó és agrárközgazdász Raskó György (2014) úgy ítélte meg, hogy a földtörvény mintegy 25 ezer családi gazdaság megerősödését, életképessé válást segíti elő. Főleg a gabona és olajosmag termelés nőhet, a föld ára pedig alacsony marad. A mezőgazdasági foglalkoztatás csökken, a preferált családok gazdagodnak, a vidéki népesség nagyobb része szegényedik, a társadalmi különbségek nőnek az új törvény hatására. A gazdasági társaságok várható birtok- és vagyronvesztését ő is jelzi.

A sötét jövőkép magyarázata a következő: egy hektár földre az euró árfolyamától függően kb. **60-70 ezer forint földalapú támogatás kapható**. Ehhez valamilyen művelést kell teljesíteni, de nincs előírva, hogy mit kell előállítani. A gabona- és olajosmag termelés igen egyszerűen megoldható: megfelelő munkagépet bérelve egy évben háromszor-négyszer kell kimenni a földre (szántás-vetés, növényvédelem, aratás). Különösebb hozzáértés, piacismeret és minőségi szint nélkül is elérhető annyi bevétel, amiből a költségek megtérülnek. **Egy 300 hektáros birtokon az uniós támogatásból már megvan a család megélhetéséhez szükséges jövedelem, ha még nyereség is lesz a termés eladásán, az már bónusz.** Különféle egyéb jogcímeiken beruházásra, foglalkoztatásra, állattartásra, tájgazdálkodásra, stb. ma is kaphatók **kiegészítő források**. Ezért alakult úgy, hogy a nagyobb méretű gazdálkodó szervezetek több uniós pénzt kaptak, mint a kicsik és a családi gazdaságok, hiszen **ők végeztek olyan tevékenységet**, amire ezek jártak. Uniós támogatás épp a nálunk leginkább elterjedt sertés- és baromfityezésre nincs, a főként nagyüzemekben űzött szarvasmarhatartásra viszont van. **Az állattenyésztés jóval több emberi munkát és hozzáértést követel meg, a ráfordítások is magasak**, az árak azonban nyomottabbak, mint a gabonánál. Sőt, a magas gabonaárak felhajtják a takarmányárakat, ezért is kell saját terület az állattartók számára. Csak piacon megvenni a táplálékot túl drágává teszi az állattartást. A gabonatermesztők kevés munkaerővel biztosan jó jövedelemhez jutnak, az állattartók több munkaerőt használnak fel és nagyobbak a kockázataik. **Ezért tolódik el olyan rohamosan a magyar mezőgazdaság termékszerkezete a szántóföldi gabonák, olajos magvak felé.**

Az OTP Jelzálogbank Értéktérképe szerint **2014-ben:** az országos termőföld-átlagár 12%-kal nőtt, az adásvételek száma egyharmadával, az eladott földterület összesített mérete pedig 20%-kal zsugorodott az előző évhez képest. Az FHB Termőföldindexe szerényebb, 5,4%-ps **árnövekedést** mért. Az állatlétszám viszont nem csökkent. Ennek részben az agrártámogatások újabb átalakítása lehetett az oka, mert ez az állattenyésztés magasabb szubvencióját helyezte kilátásba (a megvalósítás már döcögősebben megy). Szintén az állatszám csökkenése ellen hatott **az élősertés áfá-jának leszállítása 5%-ra**, mivel ez kifehéřítette a feketekereskedők árualapját, ez is volt a célja.

3.3. Földprivatizáció 2015 végén

A korábbi erősen vitatott eredményű földbérleti pályázatok után **igen erős gyanakvás** fogadta a kormány azon szándékát, hogy **eladnák az állami földvagyon még meglevő részét**. Ez a földvagyon 2015 elején megnőtt, mert a Nemzeti Földalapkezelő a külterületi termőföldek mellé megkapta a **nemzeti parkok földterületeinek** kezelését is. Ezt sokan már eleve gyanakvással nézték, azt feltételezve, hogy a területek természetvédelem (pl. Natura 2000) alól történő kivonását és a magánkézbe adását készíti elő az intézkedés.

A 2015 nyarán felröppent hírek arról szóltak, hogy jelentős állami termőföld területet – mintegy 400 ezer hektárt – dobának piacra. Végül az országgyűlés októberben fogadta el az erről szóló törvényt. **Az eladás alá kerülő földek egy része már nem állami kezelésben van**, hanem **magángazdálkodók és társaságok bérlik**. Korábban jellemzően 20-25 éves bérleti szerződések kötettek, de a fentebb említett „**piszkos 12**” **állami gazdaság 50 évre kapott használatra állami földterületeket**. Az előkészítés során tett ígérek dacára bekerültek nemzeti parktól átvett, Natura 2000-es területek is a privatizálásra kijelöltek közé, bár ilyet eddig még nem írtak ki árverésre.

A földvásárlást meglehetősen szigorú szabályok korlátozzák. Értelemszerűen érvényesek a földtörvény előírásai, de **csak helyben lakó földműves** (ezt a minősítést párhetes tanfolyammal lehet megszerezni és a helyben lakáshoz is elég egy ideiglenes lakcím) **vásárolhat**. (Sőt, a vevő magyar állampolgárságát is elő akarták írni, de ettől – a várható uniós szabálysértési eljárás miatt – egy módosítással már elálltak.) A legalább három éve a földet bérlőknek **elővásárlási joga** van. A vásárlásra **nyílt árverésen** kerül sor, ahol a licit a megyei és területi átlagár 110%-áról indul és lefelé nem rugalmas. Egy magánszemély maximum 300 hektárt vehet meg és a megvett földet **20 éves elidegenítési tilalom** terheli.

A pályázaton indulásnak **költségei** is vannak: a megvásárolni kívánt föld kikiáltási árának 10%-át biztosítékként, valamint a regisztrációs díjat (árverési naponként 30 ezer forintot) előre be kell fizetni, az előbbi az árverés után visszajár.

A földhöz jutást segíti, hogy a **Magyar Fejlesztési Bank** összesen **150 milliárd forintos hitelkeretet** biztosít a pályázók részére. A maximum húszéves futamidejű **kedvezményes hitel** kamata 1,95 százalék lehet. A kölcsön összege **minimum 3 millió, maximum pedig 300 millió forint**. A bérlőktől csak 10 százalékos, míg mindenki mástól 20 százalékos önerőt kérnek.

Látható, hogy **a konstrukció nem a kisbirtokosok földhöz juttatását, inkább az eddig is preferált közepes méretű családi gazdaságok megerősödését szolgálja**. Ezekről valóban várható, hogy **eredményesen részt vesznek az európai mezőgazdasági árutermelésben**. Csakhogy a **konstrukció** – miközben a belépést nehezíti – **igazából nem erre ösztönöz**. **A kedvezményes hitel költsége olyan alacsony**, hogy nagyjából 20 év alatt törleszhető az uniós földalapú támogatásból. **Kockázatot** az jelent, hogy a következő költségvetési periódusban az **EU esetleg átalakítja a támogatási rendszerét** és elvész ez a garantált jövedelem. Bár időközben a bio-üzemanyagok támogatásának megszűnése miatt csökkenni kezdtek a gabona és olajos mag árak, még a hiteltörlesztés mellett is lehet különösebb erőfeszítések nélkül elegendő hasznot húzni a megszerzett földből.

További aggodalom fűződik **a nyertesek „kiválasztásához”**. A kormány nyílt árverést, mindenféle „mutyi” távortartását ígéri, azonban a korábbi földbérleti pályázatok eredményei indokolják a

gyanakvást. A nem kívánatos indulókat számos **legális módon ki lehet szorítani**, a hitelnyújtás megtagadásától kezdve az irreálisan magasnak nevezett árajánlatig.

Az állami termőföldek eladása elvben a piacgazdaság logikájához illeszkedő, elfogadható intézkedés. Szokás szerint – mint ezt a földbérleti pályázatoknál és a földforgalmi törvénynél is láthattuk – **a megvalósítás módja** fogja eldönteni, hogy újabb sötét ügylet zajlik-e a szemünk előtt.

Úgy tűnik, az. **Az első lezajlott földárveréseken nem alakult ki érdemi verseny.** Gyakran egyetlen licitáló volt, több induló esetén pedig az árverés maradt el. Ezek a jelenségek azt a gyanút táplálják, hogy előre kiosztották, melyik földdarab kinek juthat.

A gazdasági társaságok kizárása a földhöz jutásból eleve nem versenysemleges, sőt piacromboló lépés. Ezek közül sokan komoly befektetéseket hajtottak végre a bérelt földeken mezőgazdasági üzemek létesítése, felszerelése, a talaj termőképességnek javítása során és most elvész annak lehetősége, hogy befektetésük megtérüljön, vagy megszerezzék az így feljavult értékű területet. A nagyjából öt év múlva lejáró **bérleti szerződésekkel rendelkezők** számára fenyegetést jelent a tulajdonosok érdekeltsége a kiszorításukra és a támogatások átvételére. Ők már nyilván nem fognak sem a műszaki felszerelésbe, sem a talajjavításba, öntözésbe beruházni, inkább gyorsítottan megpróbálják visszanyerni korábbi befektetéseikből azt, amit csak lehet, akár a földek kizsarolása, az állatállomány leépítése árán is. **A hosszabb időre szóló szerződéssel terhelt földeket** viszont leginkább csak a bérlőnek lett volna érdemes megvenni. (Ha egyáltalán megteheti.) S ha egy immár ismételt beterveztett törvényjavaslat **lehetővé tenné a bérleti díjak idő előtti megváltoztatását** az új tulajdonosok részéről, akkor az említett gazdasági társaságokat a hosszú lejáratú **bérelt lejárat előtt is ki lehet szorítani a földről.** Ők így elveszítenék azokat a befektetéseiket, beruházásaikat, amelyeket a lejárat határidő ismeretében hajtottak végre. Itt **érvényes szerződések felrúgásáról, a gazdálkodási viszonyok politikai erővel történő módosításáról van szó**, ezért még az esetleges elfogadás után is több bíróság, **uniós eljárás helyezheti hatályon kívül a törvényt.** Ráadásul ez a jog nem is lesz érvényes minden bérelt területre, újabb javaslat szerint lesznek olyan – mintagazdaságnak, vagy integrátornak nevezett - kivételek, ahol az új tulajdonos nem módosíthatja idő előtt a bérleti feltételeket. **A mintagazdaság minősítés megszerzése illetve megtagadása tág lehetőséget ad arra, hogy a hatóság válogasson az üldözendő és a megvédendő társaságok között.**

Lényegében a földügyben is a magántulajdon és a versenysemlegesség többféle sérelmének lehetünk tanúi a folyamat során. Itt is a **jogbizonytalanság és gazdasági kiszámíthatatlanság érvényesül, ellehetetlenítve a hosszú távú kalkulációs és a felelős gazdálkodást.** A kormány agrárpolitikája egyfelől erős családi gazdaságokon nyugvó mezőgazdaság létrehozására irányul, **függetlenül attól, hogy ezek gazdaságosak, versenyképesek-e és a résztvevők kiválasztása** nem a vevők által visszaigazolt piaci teljesítmények alapján, hanem lojalitási mérce szerint történik. **A gazdasági társaságok, mezőgazdasági nagybirtokok elleni keresztes hadjárat értelmetlen és hátrányos a magyar gazdaság számára.** Ezek a gazdaságok hatékonyabbak, korszerűbbek a kicsiknél, integrátorként, vetőmag termelőként a nemcsak támogatást felvevő, hanem piacra termelő kisebb gazdaságok sikeres működését **segítik.** Kiszorításuk azt vetíti előre, hogy a magyar agrár-élelmiszeripari szektor szerves fejlődését továbbra is mindenféle akadályok nehezítik. **A nyerteseket a politika jelöli ki.** (Mindenki meg tud nevezni olyan hajdan közelálló vállalkozót, aki a mostani intézkedések kijelölt vesztese). A biztos, kiszámítható jogi környezet, a megkötött szerződések betartásába vethető bizalom a hosszú távú üzleti tervek készítésének és a fejlesztések megvalósításának az előfeltétele volna. Ilyen körülmények között **a szektor továbbra is lehetőségeinél jóval szerényebb mértékben fog hozzájárulni Magyarország jólétéhez, az Európai Unió mezőgazdasági teljesítményeitől való elmaradás fokozódik.**

Függelék

Földreformok Magyarországon

A földéhség meghatározó jelenséggé az **1848-as jobbágyfelszabadítástól** vált, amikor a jobbágyi kötelezettségek alól felszabaduló paraszti tömegek csak korlátozottan jutottak földtulajdonhoz. A következő száznegyven év során **földosztások és államosítások** követték egymást.

A trianoni szerződéssel az ország mezőgazdasági területeinek több, mint 70%-át elvesztette. (KSH, 1923) A legnagyobb veszteséget az erdőterületek szenvedték el, a szántó csaknem 40%-a, a kertek és a rétek 22-22%-a, a legelők 26%-a, a nádasok több, mint fele maradt az országban. Az áttelepülőkkel és a nagy számban az országban maradt földnélküli cselédekkel, zsellérekkel együtt mindez rontotta a kiosztható földek és a földre vágyók arányát. **A gazdaságok csaknem 99%-át kitevő kisbirtokok a mezőgazdasági terület felén gazdálkodtak, a nagyok között volt 100 ezer hold feletti is.** A föld 6%-a még hitbizomány volt, jeléül annak, hogy a feudalizmus maradványai továbbéltek a magyar agráriumban is.

4. táblázat Földbirtokszerkezet Magyarországon, 1925

Birtokméret, kataszteri hold (kh)	Db	Terület (kh)	Db	Terület	Átlagos birtoknagyság (kh)
100 alatt	840000	8110223	98,7	50,2	9,7
100-500	8265	1706414	1,0	10,6	206,5
500-1000	1365	948189	0,2	5,9	694,6
1000 -5000	917	1815541	0,1	11,2	1979,9
5000-10000	118	822901	0,0	5,1	6973,7
1000 felett	95	2745046	0,0	17,0	28895,2
Összesen	850760	16148314	100,0	100,0	19,0

Forrás: Konkoly-Thege, 1925

A második világháború után esély nyílt az évszázados földéhség csillapítására. Az 1945-ös földreform során teljes egészében elkobozták az 1000 holdnál nagyobb birtokokat, de megcsapolták a kisebb területűeket is. Legfeljebb 200, kivételes esetben 300 holdas birtokok maradhattak. **A földosztás során csaknem 650 ezer ember jutott több mint 3 millió holdhoz.** ((Nádújfalvi, 1947) **Ekkor volt a magyar birtokszerkezet a legközelebb a mai kisgazdaságokon alapuló bukolikus álmokhoz.**

Már ekkor is alakultak szovjet mintára állami gazdaságok az elkobzott földek egy részén, majd az 1948-as fordulat után **megindult a „tétesítés”** folyamata, ami a gazdák termelő közösségekbe kényszerítését jelentette. Fennmaradt néhány mezőgazdasági kistermelőnek nevezett gazdaság és a későbbi reformok során a tsz-ek kiadták művelésre – **háztájiba** – a földek, illetve a tevékenységek egy részét, főként az élőmunka igényeseket. Ez **nagymértékben hozzájárult a szocialista magyar mezőgazdaság sikereihez** és – a nem mezőgazdasági tevékenységet végző ún. melléküzemágakkal együtt – meglehetősen jó életszínvonalat biztosított a szövetkezeti tagoknak is. Az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek teljesítménye nem volt egyenletes, **egy részük világszínvonalú technikát és technológiát használt** és ez megjelent az együttműködő kisgazdaságokban is, pl. korszerű szaporítóanyagok, műtrágyák, állatgyógyászati szerek, stb. formájában. A központilag elosztott devizaforrásokból kevésbé részesedő gazdaságok természetesen nem tudták ezeket beszerezni, így

lemaradtak, rosszabb feltételeket tudtak csak teremteni a tagjaik számára. Sok múlott a vezetés szaktudásán, üzleti érzékén és politikai kapcsolatain.

A szocialista rendszer összeomlása során **az új társadalmi rendet kialakító politikai erők nem rendelkeztek kidolgozott elképzelésekkel az agrárium átalakításáról**. Az persze világos volt, hogy az agrárszektorra is a **magántulajdon és a piacgazdaság szabályai** lesznek mérvadók és voltak optimista várakozások is, amelyek a privatizálástól a kedvező klimatikus és a talajadottságaink jobb kihasználását, a mezőgazdálkodás hatékonyságának javulását, jövedelemtermelő és eltartó képességének emelkedését várták.

A földkérdés lényegében a **Földmunkás- Kisgazda- és Parasztpárt reszortjává vált**. Ők az 1945-48 közötti programjukat folytatták: **földosztásban és kisbirtokon virágzó mezőgazdaságban gondolkodtak**. Az előbbi végül is az **1991-ben elfogadott kárpótlási törvény** és az **1992 elején elfogadott szövetkezeti átalakulási törvény** rendelkezéseivel valósult meg, az utóbbi soha.

A kárpótlási törvény révén a volt földtulajdonosok, illetve örököseik **kárpótlási jegyekhez** jutottak, amelyekkel földárveréseken vásárolhattak területet. A szövetkezeti tagoknak automatikusan járt egy meghatározott rész a tsz földjéből, akkor is, ha nem volt a nevükön bevitt vagyon. 1350 mezőgazdasági termelőszövetkezet és 130 állami gazdaság földje került privatizálásra. **Katasztrofális tulajdoni struktúra jött létre**, elaprózott, szétszórt földbirtokok, gyakran a helytől távol élő örökösök tulajdonában. **Az 1948 előtti viszonyokat nem lehetett helyreállítani. Az új földtulajdonosok közül csak kevesen fogtak gazdálkodásba**, dacára annak, hogy a tranzformációs válság miatt az gazdaság egyéb szektoraiiban munkahelyek százezrei szűntek meg. **Mindez a mezőgazdasági teljesítmények – más nemzetgazdasági ágakhoz hasonlóan - drámai zuhanásával járt**.

A termelőszövetkezetekből **új típusú agrártársaságok** jöttek létre, ezek részben a tagok tulajdonában levő földeket hasznosították, részben bérbe vették a gazdálkodással foglalkozni nem kívánó új tulajdonosok, kárpótlottak földjeit. (Oros, 2002) adatai szerint **1994-ben már az egyéni gazdaságok földterületének 41%-át vállalatok, szövetkezetek bérelték**. (Ezek már más típusú szövetkezetek voltak, mint a rendszerváltás előttié. A szövetkezés a fejlett gazdaságú európai országokban is bevett, egyesekben igencsak elterjedt együttműködési forma a farmerek, magángazdálkodók körében.) **A saját részre történő földvásárlástól hamar eltiltották ezeket a szervezeteket**.

Gyorsan megszületett a **külföldiek földvásárlásának tilalma** is. A korábban sikeres szocialista agrárvezetők túlélése miatt érzett haragon kívül ez is indokolta a gazdasági társaságok földvásárlási tilalmát: egy külföldi vevő a társaság meghatározó tagjaként hozzájuthatott volna a földhöz. A hivatalos magyarázat az volt, hogy **meg kell akadályozni a föld drágulását**, mert az felnyomja az élelmiszerárakat. **Semmi okunk feltételezni, hogy a kezdeti időkben emögött nem valós aggodalom húzódt meg. A gazdaságirányítás** még nem rendelkezett tapasztalatokkal arról, hogy a szűkülő kereslet milyen mértékben képes féken tartani az árakat (az élelmiszer, mint lefelé rugalmatlan árú termék szerepel a tankönyvekben), de a lakosság jóval kisebb körét érintő **benzinár emelés kapcsán a taxisblokádnak formájában már ízelítőt kapott** a közszükségleti cikkek hirtelen drágulására várható reakciókból. Később azonban – amikor az állandó túltermelési „bombákkal” fenyegetőztek a gazdálkodókat képviselő szervezetek és az európai közösséghez való közeledés során **bomlani kezdtek az importkorlátok** – ennek a félelemnek a hangoztatása már csak **a kevésbé versenyképes hazai agrártermelők burkolt támogatását** fedte el: a tőkeköltségek, illetve a bérleti díjak leszorítását.

A kárpótlási folyamat végével a politika rombolása legalábbis megállt. A földhöz jutottak egy része gazdálkodni kezdett, mások pedig bérbe adták a földjüket az egyéni gazdáknak vagy az újonnan, illetve

átalakulással létrejött agrártársaságoknak. Az üzlet beindult. Nagyjából működőképes birtokszerkezet alakult ki, amelyen megkezdődött a mezőgazdálkodás talpra állása is.

5. táblázat Agrárgazdálkodók Magyarországon, 1981-2000

	1981	1991	2000
Vállalat (tsz, állami gazdaság), db	1499	2594	8530
Egyéni gazdaság (háztáji), db	1529585	1395753	958534
Földhasználat megoszlása, százalék			
10 ha alatti	12,1	14,7	11,5
10-50 ha	0,1	15,2	13,9
50-100 ha	0,1	5,9	7,1
100 ha felett	87,7	64,7	67,5
Összesen	100	100	100

Forrás: KSH évkönyvek, idézi: (Sadowski – Takács-György, 2005)

A földforgalom korlátozása pont olyan helyzetet eredményezett, mint amit Széchenyi István a Hitel című írásában bemutatott: **a mezőgazdaságba nem áramlott tőke, fejlesztésre használható pénz.** A magyar **termelők védett helyzetet élveztek** – ehhez a tetemes és rossz szerkezetben folyósított állami támogatások is hozzájárultak – **nem kényszerültek korszerűsítésre, beruházásokra, versenyképesség javításra.**

„A különböző módon megvalósított föld- és farmpolitika is eltérő hatást gyakorolt a csatlakozás utáni agrártejesítményekre. A csatlakozás előtt meglévő restriktív földpolitika és a föld- és farmkonszolidáció hiánya több ország esetében (például Magyarországon) visszavetette a csatlakozásból és a kibővült piacokból származó előnyök teljes mértékű kiaknázását, mivel akadályt gördített a mezőgazdaságba áramló tőke elé. Azok az országok, ahol liberális földpolitika érvényesült (például a balti országok), jobban ki tudták használni a csatlakozásból származó előnyöket, teret engedve a mezőgazdaságba áramló külső forrásoknak.” (Csáki-Jámbor, 2012)

A magyar agrárpolitika tehát – minden szándéka dacára – kedvezőtlen kiindulási feltételeket teremtett az agrárszektorban az uniós csatlakozás idejére.

2003-ra már kialakult az **új szervezeti struktúra** is a mezőgazdaságban. Az egyéni gazdák száma magas volt – több mint 760 ezret jegyeztek be – de az általuk használt földterület többnyire igen kicsi maradt. **A gazdálkodó szervezetek voltak a nagy földhasználók.** A kisméretű gazdaságok között nagy számban fordultak elő szőlő- és gyümölcsstermesztéssel, állattartással, illetve vegyes gazdálkodással foglalkozók. **Az egyéni, családi gazdaságok között alacsony volt a csak a földjük műveléséből élők aránya,** Pete (2003) becslései szerint ez 25-30 ezer család lehetett. Az egyéni gazdálkodók csaknem 40%-a **10 hektár alatti földterülettel rendelkezett,** ami nem volt elég a megélhetéshez. A gazdaságok 83%-a évi bruttó 600 ezer forint alatti (bevallott) jövedelmet ért el, ami nyilvánvalóan kevés volt egy család számára. Nagyjából **50 hektáros** birtokhatárt tekintenek olyannak, amiből már egy meg tud élni egy családi gazdaság. (Nagyon intenzív művelési ágak persze kivételt jelentenek, de kertészettel főtevéységként csak a gazdaságok nagyon csekély hányada foglalkozott.) Részben a kárpótlási folyamat jellegéből, részben az utána korlátozott földforgalomból adódóan **az egyéni gazdálkodók ekkor már kezdtek előregedni.**

6. táblázat **Gazdálkodók száma, földje, 2003**

	Gazdálkodók		Földterület		Átlagos földterület
	száma	megoszlás	ha	megoszlás	ha/gazdaság
Gazdasági szervezetek	7 813	1,0%	3 472 092	59,6%	444,4
Egyéni gazdálkodók	765 608	99,0%	2 357 689	40,4%	3,1
Összesen	773 421	100,0%	5 829 781	100,0%	7,5

Forrás: KSH Agrárcenzus 2003

A volt szocialista országok első csoportja akkor lépett be az Európai Unió tagjai közé, amikor a közösség épp az **első nagy közös agrárpolitikai reform felemás megvalósulásával** szembesült. A jelöltek gazdaságában az agrárszektor súlya a nyugat-európainál magasabb volt, így belépésük nem csupán az eddig (a csatlakozási folyamat során leépülő korlátozások és felzárkóztatási programok miatt egyre kevésbé) **kívül tartott konkurens belső piacra kerülését** jelentette, de nyilvánvaló volt, hogy **a közös agrárbüdzsére is óriási nyomást gyakorolnak** támogatási igényeikkel. Az ezzel járó **többletterheket viszont a nettó befizető régi tagállamok nem akarták vállalni.**

A csatlakozási tárgyalásokon talán épp az agrárkérdések körül folytak a legnagyobb csaták, amelyek **kompromisszummal** zárultak: **Magyarország (és a többi új tagállam) csak fokozatosan növekvő mértékben kapta meg a normatív támogatások összegét,** viszont **ideiglenes felmentést nyert** egy sor közösségi előírás alól. Ezek közé tartozott **a szabad földvásárlás** lehetősége minden uniós gazdálkodó részére.

„Külföldi magán- és jogi személyek a csatlakozást követő hét évig nem vásárolhatnak termőföldet Magyarországon. Amennyiben bizonyítjuk, hogy ez alatt a hét év alatt a földárak nem érték el az EU szintjét, a tilalom további három évvel meghosszabbítható lesz. E rendelkezés nem vonatkozik azokra az EU-állampolgárokra, akik Magyarországon letelepedtek, és főfoglalkozásként mezőgazdasági termelést folytatnak. Ők három évet követően jogosultak lesznek termőföld vásárlására.” (Pete 2003, 16. oldal)

A hétéves időszak után az ország élt a hosszabbítás lehetőségével is, tehát **a külföldiek földvásárlási tilalma 2014 májusáig lehetett érvényben.**

Hivatkozások:

Ángyán József (2013): *V. jelentés a földről. Föld- és birtokpolitika alulnézetből.* (Megyei esettanulmányok az állami földbérleti rendszer értékeléséhez). Gödöllő, 2013. december 22. Letölthető: <http://greenblog.x3.hu/%C3%81ngy%C3%A1n%20J%C3%B3zsef%20-%20V.%20jelent%C3%A9s%20a%20f%C3%B6ldr%C5%91l.pdf>. Letöltve: 2014. augusztus 6.

Bíró Szabolcs (2013): *Földhasználat és földtulajdon kérdései.* Agro Napló 2013/2. Letölthető: <file:///D:/Users/Felhaszn%C3%A1l%C3%B3/Desktop/Kata/%C3%81gazatok/Agr%C3%A1r-%20%C3%A9lelemiszor/F%C3%B6ldk%C3%A9rd%C3%A9s/F%C3%B6ldhaszn%C3%A1lat%20%C3%A9s%20f%C3%B6ldtulajdon%20k%C3%A9rd%C3%A9sei%20-%20Agro%20Napl%C3%B3.html>. Letöltve: 2015. október 21.

Csáki Csaba–Jámbor Attila (2012): *Az európai integráció hatása a középkelet-európai országok mezőgazdaságára.* Közgazdasági Szemle, LI X. évf., 2012. július–augusztus (892–910. o.)

Európai Bizottság (2010): *Situation and Prospects for EU Agriculture and Rural Areas.* Brüsszel, 2010. december. Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatóság L.2. Economic analysis of EU Agriculture. Letölthető: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/situation-and-prospects/2010_en.pdf. Letöltve: 2014. augusztus 6.

Európai Bizottság (2014): *EU agriculture - Statistical and economic information – 2013.* Letölthető: http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/agricultural/2013/index_en.htm. Letöltve: 2014. augusztus 18.

FHB (2015): *Termőföldindex 2014.* Letölthető: <http://www.fhbindex.hu/FHB-Index/Letoltheto-anyagok/FHB-Termofoldarindex/Legutobbi-kiadvanyunk?back=http%3a%2f%2fwww.fhbindex.hu%2fFHB-Index%2fLetoltheto-anyagok%2fFHB-Termofoldarindex%2f>. Letöltve: 2015. október 21.

Konkoly-Thege Gyula. (1925. október). *Magyarország földbirtok viszonyai és a földbirtok reform.* Statisztikai szemle, 393.

Kozma Ágota (2012): *Zsebszerződések.* Glossa luridica III. évf. 1. szám, 72-77.

KSH (1923). *A háború előtti Magyarország statisztikai adatai a megmaradt és az elveszett területek szerint részletezve.* Statisztikai Szemle, 1923. július- augusztus, 293.

Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége (2013): *Alkotmányos tulajdonelvonás?* MOSZ Sajtó, Budapest, 2013. július 29. Letölthető: <http://www.mosz.agrar.hu/termfoeld/741-alkotmanyos-tulajdonelvonas>. Letöltve: 2014. augusztus 6.

Nádújfalvi József (1947). *A mezőgazdasági szociálpolitika három éve, 1945-1947.* Statisztikai Szemle, 1947. szeptember-október, 325.

Nagy Gergely (2012): *Földtörvény: Az osztrák virsaftnak sose lesz vége.* hvg.hu, 2012. október 16. letölthető: http://hvg.hu/gazdasag/20121016_Miert_baj_hogy_kulfoldiek_muvelik_a_magya

Orlovits Zsolt – Kovács László (2015): *A mezőgazdasági üzemszabályozás adaptációs lehetőségei nyugat-európai modellek alapján.* GAZDÁLKODÁS x 59. évf. 2. szám, 2015 127–141. oldal

Oros Iván (2002): *A birtokszerkezet Magyarországon.* Statisztikai Szemle, 2002. 7. szám, 674-694.

OTP Jelzálogbank (2015): *Termőföld Értéktérkép 2015.* Letölthető: https://www.otpbank.hu/OTP_JZB/file/Termofold_ertekterkep_201506.pdf. Letöltve: 2015. október 21.

Pete Nándor (2003): *A magyar mezőgazdaság és az Európai Unió.* Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Budapest. Letölthető: <http://www.bmeip.hu/download/engemiserint/A%20magyar%20mezogazdasag%20es%20az%20EU.pdf>. Letöltve: 2014. augusztus 6.

Raskó György (2014): *A mezőgazdaság kevesebb embernek ad megélhetést.* Világgazdaság Online, Vélemény, 2014. 2. 25. Letölthető: <http://www.vg.hu/velemenyrasko-gyorgy-a-mezogazdasag-kevesebb-embernek-ad-megelhetest-422261>- Letöltve: 2014. augusztus 16.

Sadowski, Adam –Takács-György Katalin (2005): *Results of Agricultural Reforms: Land use and land reform in Poland and in Hungary.* Studies in Agricultural Economics, No. 103.

Szűcs Jenő (1981): *Vázlat Európa három történelmi régiójáról* (Történelmi Szemle, 1981. 3. sz.

Vidékfejlesztési Minisztérium (2012/a): *Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020* („a magyar vidék alkotmánya”). Budapest.

Vidékfejlesztési Minisztérium (2012/b): *Darányi Ignác Terv, a Nemzeti Vidékstratégia (NVS 2012–2020) végrehajtásának keretprogramja.* Budapest, 2012. 2. félév. Letölthető: http://videkstrategia.kormany.hu/download/4/ae/40000/DIT2_magyar_t%C3%B6rdelt_120910.pdf. Letöltve: 2014. augusztus 6.